

Tampereen yliopisto, yhdyskuntatieteiden laitos

AJANKOHTAISTA ALUEELLISESSA KEHITTÄMISESSÄ II

Anu Henriksson ja Ilari Karppi

Tampere 2009

AJANKOHTAISTA ALUEELLISESSA KEHITTÄMISESSÄ

vol II

Anu HENRIKSSON ja Ilari KARPPI

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos
Aluetiede

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos
Aluetieteen verkkojulkaisut - Tampere Regional Studies Net Series vol. 7/2009

ISSN 1458-5499
ISBN 978-951-44-7980-9 (pdf)

SISÄLLYS

1. Johdannoksi katsaukselle	1
2. Aluetalouden kehittämisen potentiaalit	3
Työvoiman saatavuuden turvaaminen	3
Osaaminen ja innovaatiotoiminta aluekehityksen lähteenä	4
<i>Jälkisanat: Suomen malli ja sen menestyksekkäys</i>	7
Yritysten toimintaedellytysten kehittämisen uudet muodot - kehittämiskoalitiot ja innovaatiot	9
Maaseudun pienyrittäjät ja kestävän kehityksen tarjoamat mahdollisuudet	10
<i>Bubbling under: Elämystalous ja luovat elinkeinot</i>	12
3. Yhteistoiminta aluekehitystyössä	13
Kansainvälisyys ja kansainväliset verkostot aluekehitystyössä	13
Ulkopuoliset vaikutteet, osallisuus, oppiminen	13
Kuntien yhteistyö palvelutuotannossa, maankäytön suunnittelussa ja elinkeinopolitiikassa	14
Palvelutuotanto	15
Yhteistyö maankäytön suunnittelussa	15
Elinkeinopolitiikka	17
Maaseutu- ja keskusalueet	17
4. Kestävä ja tehokas fyysis-toiminnallinen aluerakenne	20
Kaupunkialueiden rooli ja mahdollisuudet alueellisessa kehityksessä	20
Kestävä aluekehitys	21
Liikenteelliset ja logistiset tekijät alueiden vetovoimatekijöinä	23
Muut kuin taloudelliset arvot aluekehittämisessä	25
Ilmastonmuutoksen aiheuttamat haasteet alueiden kehittämi- selle	26
<i>Bubbling under: energiapolitiikka</i>	27
5. Loppusanat ja katse eteenpäin	28
Lähteet	30

1. Johdannoksi katsaukselle

Tämän katsauksen tarkoituksena on selvittää valittuja ajankohtaisia teemoja alueellista kehittämistä eri näkökulmista tarkastelevassa kirjallisuudessa. Siinä otetaan kantaa myös eräisiin keskeisiin kehittämishaasteiden jäsentymistä koskeviin diskursseihin. Valitut aiheet keskittyvät pääasiassa käytännöllisiin kysymyksiin, jollaisia maakunnallinen liitto kohtaa aluekehittämistyössä ja maakunnallisessa suunnittelussa. Tästä suunnitteluorientaatiosta johtuen katsauksen huomio kohdistuu tulevaisuuden haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Materiaalin hankinnassa on keskitytty ensiksikin tuoreisiin julkaisuihin (2003-2009) ja toiseksi pohjoismaisiin esimerkkeihin, joiden konteksti on samankaltainen kuin Pirkanmaan. Tällaisin valintakriteerein esimerkkeihin on pyritty saamaan lisää käytännönläheisyyttä.

Raportin teema-alueet on jäsennetty yhteistyössä Pirkanmaan liiton suunnittelu- ja kehittämistehtävistä vastaavien asiantuntijoiden kanssa, kuitenkin siten, että tehdyt sisältöratkaisut ovat olleet raportin vastuullisten kirjoittajien käsissä. Raportti on jatkoa muutaman vuoden takaiselle *Ajankohtaista alueellisessa kehittämisessä* -katsauksellemme. Edellisen raportin yleiskatsauksellisuudesta tämän tekstin erottaa fokusoituminen selvästi rajatumpaan joukkoon aihepiirejä.

Kaikissa Pohjoismaissa keskustellaan aluetason hallinnon ja hallintamekanismien kehittämisestä. Tanska on saanut joitakin uudistuksia valmiiksi jo vuonna 2007. Ruotsissa keskustellaan parhaillaan työmarkkina-alueiden laajenemisesta ja metropolialueiden haasteista – teemoja, jotka osin erilaisin painotuksin ja päätelmin näkyvät myös Suomessa. Norjassa erityisessä polttopisteessä on Oslon metropolialue. (*The role of urban areas in regional development* 2006, 3). Suomessa on käynnissä aluehallinnon rakenteita uudelleen asetteleva ALKU-uudistus. Yleistäen alueiden kolme suurinta huolenaihetta pohjoismaisessa kehittämistoimenpiteitä koskevassa keskustelussa voidaan kiteyttää seuraavasti:

1. alueiden vahvistaminen, jotta ne voivat kohdata kasvavan kilpailun globaaleilla markkinoilla esimerkiksi huomioimalla yritysklustereiden haasteet tietyissä paikoissa.
2. julkisten palvelujen laadun parantaminen skaalatalouden, erikoistuneitten tuottajien mukanaan tuomien synergiaetujen (esimerkiksi terveystalouden alalla) sekä jo olemassa olevien toimintojen koordinoimalla keinoin
3. sen varmistaminen, että oleelliset sidosryhmät – olivatpa ne kansalaisia, yrityksiä tai julkisia tahoja – on osallistettu päätöksentekoprosessiin, jotta päätöksenteko voidaan pohjustaa paremmilla taustatiedoilla tai jotta päätökset koettaisiin oikeutetuimmiksi/legitiimimmiksi.

(Halkier 2008, 7)

Materiaalina katsauksessa on käytetty ensisijaisesti Pohjoismaiden ministerineuvoston aluetutkimuskeskus Nordregion kirjastoa¹ ja aluekehitykseen liittyviä Pohjoismaisia ja kansainvälisiä tieteellisiä aikakauslehtiä². Lisäksi on käyty läpi muu-

¹ Kiitämme informaattikko Brita Larssonia (Nordregio) raportissa käytetyn aineiston etsintää ja löytämistä helpottaneesta avusta.

² Muun muassa *Built Environment, Economy and Society, Environment and Planning A & D, European Planning Studies, European Urban and Regional Studies, Geographical Analysis, Journal of Economic Geography, Nordic journal of architectural research, Plan, Planning Practice & Research, Planning theory, The Professional geographer, Regional Studies, Raumforschung und Raumordnung, Sosiologisk forskning, Tidskrift for samfunnsforskning, Transactions of the Institute of British Geographers* ja *Urban Studies*.

tamien suomalaisten aluekehityksen parissa työskentelevien toimijoiden julkaisu- ja projektihakemistoja viime vuosien osalta. Näitä tahoja ovat muun muassa ympäristöministeriö, Tampereen yliopiston yhdyskuntatieteiden laitos, Teknillisen korkeakoulun yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus sekä Tiehallinto.

Tämän aineiston lisäksi julkaisuun on koottu eri alojen asiantuntijoiden haastatteluihin tukeutuvia esimerkkejä pirkanmaalaisista kehittämisprosesseista. Niiden taustalla on joukko raportin tekijöiden vuoden 2005 jälkeen toteuttama tutkimus- ja kehittämisprosesseja, joiden tuottamia tuloksia tarkastellaan muun tässä katsauksessa julkaistavan tekstin yhteydessä totunnaista tutkimusraporttityyliä journalistisemmin, keskusteleavammin ja monessa tapauksessa kehittämisprosessien taustalla vaikuttavien yksilöiden panosta, vaikutusta ja intentioita korostaen. Katsaustekstin joukossa on myös joitakin kehityskulkuja kommentoivia tai ennakkoivia ("bubbling under") -tekstijaksoja sekä erityisesti maakunnalliseen suunnitteluun osallistuville tahoille suunnattuja, erilaisiin kehittämisteemoihin kohdennettuja kysymyksiä.

Näiden tekstien ja näkökulmien sekä niiden edustamien "tietämisen tapojen" toivomme avartavan kuvaa oman näkemyksemme mukaan keskeisimmistä aluekehitykseen liittyvistä ajankohtaisista aiheista, niin siihen kätkeytyvistä haasteista kuin mahdollisuuksistakin.

Tukholmassa ja Tampereella syksyllä 2009
Anu Henriksson ja Ilari Karppi

Kirjallisuutta:

Towards new Nordic regions. Politics, administration and regional development. 2008. Bukve, Halkier & de Souza (toim.) Aalborg Universitetsforlag, Tanska.

Käy läpi aluehallinnon rakennetta Pohjoismaissa. Hyvä ja ajankohtainen kuvaus esimerkiksi aluetason hallinnollisista uudistuksista, joissa Suomen tilanne poikkeaa oleellisesti muista Pohjoismaista.

2. Aluetalouden kehittämisen potentiaalit

Työvoiman saatavuuden turvaaminen

Työvoiman saatavuudella ja laadulla on suuri merkitys alueen kasvupotentiaalin muotoutumiselle, sillä työvoimaresursseista on tulossa jatkuvasti kriittisempi kehitystekijä. Suomen ja koko Euroopan väestö ikääntyy ja työvoiman määrä vähenee merkittävästi seuraavan 40 vuoden aikana. Alueiden haasteena on yrittää ylläpitää sekä hyvinvointipalvelut että talouskehitys tyydyttävällä tasolla riippumatta näistä demografisista trendeistä. Eri alueiden haasteet eroavat kuitenkin merkittävästi. Samalla, kun toiset menettävät huomattavan määrän ihmisiä, kasvaa toisten väestö sekä lähtökohtaisesti edullisemman väestörakenteen (nuorempi väestö) että maansisäisen ja yhä merkittävämmässä roolissa kasvutekijänä olevan kansainvälisen muuttoliikkeen ansiosta.

Väestöön ja työvoiman saatavuuteen liittyvät kysymykset eivät sinänsä ole uusia, vaan niistä on keskusteltu jo noin viisi vuosikymmentä. Pohjoismaat olivat 1980-luvulle asti suhteellisen säänneltyjä talousjärjestelmiä ja hallitukset pystyivät tukemaan yksityisiä yrityksiä sijoittumaan tai laajentamaan toimintaansa perifeerisillä alueilla. Tämän päivän markkinatalous tai EU-sopimukset eivät kuitenkaan salli vastaavaa, eikä kansallisilla hallituksilla ole muutenkaan mahdollisuutta kontrolloida talousjärjestelmän perusominaisuuksien tai "luonteesta" taseisia laajoja ja kompleksisia kehityskulkuja. (Francke & Rauhut 2008, 82-83)

Pohjoismaiden väestö kasvoi vuosina 1991–2004 melko epätasaisesti ja ennusteiden mukaan keskimääräinen väestönkasvu tulee vuoteen 2020 mennessä olemaan vain 0,4 %. Kasvu keskittyy tiheimmin asutetuille alueille pääkaupunkiseuduille ja muihin isoihin kaupunkeihin (Rauhut, Rasmussen, Roto, Östberg & Francke 2008, 9-10). Vastaavasti perifeeriset ja harvaan asutut alueet menettivät väestöä. On kuitenkin huomattava, että sekä Norjassa että Tanskassa väestö on kasvanut peräti 90 %:lla alueista. Ruotsissa vastaava luku oli 67 %, mutta Suomessa vain 50 %. (Eövarðsson, Heikkilä, Johansson, Jóhannesson, Rauhut, Dall Schmidt, Stambøl & Wilkman 2007)

Väestön väheneminen ja siihen liittyvä työvoimapula ei yleensä tule alueille yllätyksenä, jolloin siihen voidaan jossakin määrin varautua. Matalan syntyvyyden taustalla saattavat vaikuttaa esimerkiksi sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvät kysymykset ja mahdollisuus yhdistää työ/opiskelu ja perhe-elämä. Näiden olosuhdetekijöiden kehittäminen voi tarjota osittaista tukea väestörakenteen oikaisemiselle (tai ainakin loiventaa rakenteen heikkenemistä) pidemmällä tähtäimellä. Toisaalta taas Pohjoismaissa jo valmiiksi kansainvälisesti korkea naisten osallistuminen laajemmin työelämään voi myös vähentää syntyvyyttä. (Francke & Rauhut 2008, 82-83)

Kun Baltian maat liittyivät Euroopan unioniin vuonna 2004, Pohjoismaissa toivottiin sen lisäävän osaavan työvoiman saatavuutta. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Tämä osaltaan pakotti ottamaan vakavasti sen tosiasian, ettei maahanmuutto ylipäätään voi olla ensisijainen ratkaisu väestön vähenemisestä aiheutuviin ongelmiin. Se ei ensinnäkään muuta riittävän merkittävällä tavalla väestörakennetta, eikä toiseksi ratkaise sellaisia rakenteellisia ongelmia kuin esimerkiksi julkistalouden alijäämä, seikka, joka sinänsä on oleellisesti kytköksissä vanhenevan ja vähenevän väestön problematiikkaan. Muuttoliike voi olla helpotus lyhyellä täh-

täimellä, mutta varsinaiset ongelmat ovat edelleen rakenteellisia ja vaativat pitkän tähtäimen ratkaisua. (Rauhut et al. 2008, 10) Lisäksi on syytä huomata, että maahanmuuttajat voivat auttaa työvoimapulasta kärsiviä alueita vain, jos he ovat integroituneet paikallisyhteiskuntaan – siis jos heidät saadaan tehokkaasti *kotoutettua* osaksi sitä. Useimpien maahanmuuttajien on ollut ylipäättään vaikeaa saada töitä, varsinkaan koulutustaan vastaavaa. (mt. 2008, 81, 83)

Väestön tasaista jakautumista maan eri osiin ja osaavan työvoiman saatavuutta eri alueilla voidaan tukea erilaisin yhteiskuntapoliittisin järjestelmin. Pohjoismaissa on suhteellisen kattava korkeakouluverkko, jonka pitäisi osaltaan teoriassa ehkäistä väestön keskittymistä suuriin kaupunkeihin. Siitä huolimatta nuoret aikuiset muuttavat mieluummin suuriin yliopistokaupunkeihin tai opiskelevat ensin alueellisissa korkeakouluissa ja muuttavat sen jälkeen isoihin kaupunkeihin saadakseen töitä. Tutkintorakenteen muuttuminen nykyisen yleiseurooppalaisen 3+2-mallin mukaiseksi saattaa synnyttää vastaavat ”muuttomarkkinat” korkeakoululaitoksen sisälle siten, että yhä useammat pienten kaupunkien korkeakouluissa opintonsa aloittaneet halutavat siirtyä tekemään ylemmän korkeakoulututkintonsa suurten keskusten korkeakouluihin. Tämä terävöittää erikoistumista korkeakoululaitoksen sisällä. Jos perifeerisille alueille ei pystytä luomaan uusia työpaikkoja dynaamisille ja laajeneville aloille, väestörakennetta vinouttava kehitys jatkuu (mt. 2008, 82).

France & Rauhult (2008) ovat yhteenvedonomaaisesti koonneet menetelmiä, jotka voivat auttaa työvoiman saatavuusongelmaan ja väestökatoon perifeerisillä alueilla. Lyhyen tähtäimen toimenpiteitä ovat eläkeiän nosto, sukupuolten välisen tasavaroisuuden huomioiminen paremmin, maahanmuutto ja kansalliset toimenpiteet koulutusmahdollisuuksien parantamiseksi. Keskipitkän aikavälin toimenpiteitä ovat työmarkkinoiden laajentaminen ja pitkän aikavälin kehitysmahdollisuuksia syntyvyyden kannustaminen ja terveystilanteen kohentaminen. (mt. 2008, 83)

Kirjallisuutta:

Daniel Rauhut et al. 2008. The Demographic Challenge to the Nordic Countries. Nordregio Working Paper 2008:1, 154 s. Tukholma.

Selkeästi ja monipuolisesti kirjoitettu julkaisu työvoiman saatavuudesta ja demografisista muutoksista Pohjoismaissa. Auttaa ymmärtämään demografisten muutosten vaikutusta alueisiin sekä teoreettisesti että tilastollisesti, mutta sisältää myös kehittämiss politiikkaan liittyviä kannanottoja. Julkaisu ladattavissa Nordregion sivuilta.

From regional development coalitions to commercial innovations. 2005. Mariussen, Å. (toim.) Nordregio report 2005:3.

Haastava, mutta perinpohjainen Pohjoismaiden innovaatiojärjestelmien vertailu, jonka sanomaa selventävät useat taulukot ja kuviot. Julkaisussa käydään läpi maiden erilaiset painotukset innovaatiopolitiikan alalla. Maiden erojen lisäksi vertaillaan innovaatiopolitiikkaa sektoreittain.

Kysymyksiä:

Miten Pirkanmaalla on varauduttu väestön eläköitymiseen? Entä yksittäisissä ja kunnissa?

Onko Pirkanmaalla maahanmuuttajapolitiikkaa, jossa otetaan huomioon mahdollinen työvoimapula muillakin kuin tekniikan alalla?

Osaaminen ja innovaatiotoiminta aluekehityksen lähteenä

Euroopan tasolla tietointensiivinen talous (*knowledge [based] economy*) nähdään Euroopan kilpailukyvyn pelastajana. Sen taustalla on kaikkialla melko yksiselitteisesti korkeasti koulutettujen työntekijöiden tarve kriittisenä kehitysresurssina.

Sen sijaan painotettavat elinkeinoalat poikkeavat Euroopan maiden innovaatiojärjestelmissä toisistaan. Pohjoismaat voidaan karkeasti jakaa neljään erilaiseen ryhmään: Suomessa keskitytään resurssien teknologiseen prosessointiin siinä missä Islannissa ja Norjassa keskitytään luonnonresursseihin pohjautuviin teollisuudenaloihin ja niihin liittyvien prosessien innovaatioihin. Ruotsissa puolestaan innovaatiojärjestelmät keskittyvät kypsien teollisuustuotteiden teknologioiden parantamiseen, kun taas Tanskassa keskitytään tehokkaaseen tuotekehitykseen. (From Regional Development Coalitions to Commercial Innovations 2005, 11)

Innovaatiopolitiikan tulisi ollakin aluelähtöistä. Tutkimusten mukaan alueen historian (johon lasketaan mukaan kulttuuri, instituutiot, sosiaaliset suhteet, organisointi ja teknologia) ja tietoinfrastruktuurin (*regional knowledge infrastructures*) tunteminen on tärkeää, koska kehittämistoiminnan lähtökohdat voivat vaihdella runsaasti alueittain. Innovaatiot ja niiden tuotanto ovat sosiaalisia prosesseja ja niihin liittyy useimmiten laaja yhteiskunnallinen verkosto kansallisia ja alueellisia tutkimus- ja tuotekehitysorganisaatioita, koulutuslaitoksia, rahoittajia ja riskisijoittajia. Näiden lisäksi myös paikallisella ja kansallisella politiikalla, tavoilla, rutineilla, lainasäädännöllä jne. on merkitystä innovaatioiden syntymisessä. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin innovaatiotoimijoiden välinen vuorovaikutus. (Jauhiainen 2008, 1038; Visser & Atzema 2008, 1181) (ks. myös Piccaluga 2006)

Tehdessään päätöksiä innovaatiopolitiikan suunnasta monet päättäjät inspiroituvat kuitenkin tunnettujen huipputeknologia-alueiden klustereista, esimerkiksi Silicon Valleyn tai Oulun tapauksista. Monet näyttävät haluavan klusterikehitystä bio- tai nanoteknologian, ICT-, multimedia-, *life science*-, (vaihtoehtoinen) energia- tai muun kiistatta ”huipputeknologiseksi” tunnistettavan toiminnan alalta. Kun luodaan alueellista innovaatiopolitiikkaa, oletuksena ei voi olla, että sama malli sopii kaikille huolimatta erityisvahvuuksista ja toisaalta heikkouksista alueiden klustereissa, elinkeinoelämässä, tutkimuslaitoksissa tai innovaatiopotentiaaleissa. Imitointi saattaa johtaa liian suuriin investointeihin tai kovan kilpailuaseman aiheuttamiin kuluihin innovaatioiden sijasta. (Uotila & Ahlqvist 2008, 1425-1426; Visser & Atzema 2008, 1173)

Innovaatiopolitiikan muodostamisessa hankaluutena on myös innovaatioiden enustamattomuus: on vaikeaa valita yritys, teknologia tai teollisuudenala, joka tulee menestymään tulevaisuudessa. Läheskään kaikki innovaatiot eivät onnistu. Tämä ei välttämättä ole ongelma, jos investointeja tehdään monelle alalle. Mittakaavalla on merkityksensä: kansallisella tasolla ja kansallisesta näkökulmasta katsottuja teknologisen riskinoton seuraukset voivat olla hyvin erilaiset kuin alue-tasolla, jolla valitun erikoistumisalan päätyminen kaupalliseen umpikujaan voi vahingoittaa innovaatiojärjestelmän peruuttamattomalla tavalla.

Erityisesti innovaatiopolitiikan alalla julkisen sektorin päättäjiltä tunnutaan edellyttävän kykyä selviytyä vaativasta tehtävästä valita etukäteen tulevaisuuden voittajat³. Veronmaksajat, joko koko kansakunta tai aivan erityisesti tietyn alueen asukkaat, joutuvat maksamaan virhearviot niiden toimijoiden sijasta, jotka virhepäätöksen ovat tehneet (kuten yksityisellä sektorilla). (Visser & Atzema 2008, 1172).

Innovaatiojärjestelmillä on Asheimin ja Gertlerin mukaan aina kolme alueellista ulottuvuutta. Ensinnäkin kansallinen innovaatiojärjestelmä on alueellistettu, mutta edelleen toiminnallisesti integroitu kansalliseen tai ylikansalliseen innovaa-

³ Ero yleisessä kehittämissä politiikassa ajattelussa tapahtuneisiin muutoksiin on ilmeinen. Siinäkin julkisten kehittäjätoimijoiden ei enää edellytetä kykenevän valitsemaan voittajia, vaan pikemminkin nostamaan markkinoiden toimiviksi osoittamat prosessit virallisen kehittämistyön kohteiksi.

tiojärjestelmään. Paikallisuuden merkitys näkyy myös siinä, että alueellisesti juurtunut innovaatiojärjestelmä perustuu tietyn alueen sisäiseen vuorovaikutukseen. Yritysten innovaatiotoiminta pohjautuu niinkään paikallisiin oppimisprosesseihin. Kolmanneksi toisiltaan oppivat yritykset ja organisaatiot ovat juurtuneet alueellisesti verkostoituneeseen innovaatiojärjestelmään. (Asheim & Gertler 2005 Jauhiaisen 2008, 1034 mukaan)

Miltä innovaatiopolitiikan pitäisi siis näyttää? Koska oppimisen merkitys nähdään tärkeänä, tavoitteena tulisi olla sen stimulointi painottamalla muun muassa:

- koulutusjärjestelmää, joka ei vain välitä taitoja vaan myös muovaa yhteiskunnallisia asenteita ja arvoja
- palkka- ja palkitsemisjärjestelmää, joka tukee oppimista
- yhteiskunnan ja elinkeinoelämän organisaatiomuotoja, jotka suosivat kykyä oppia, esimerkiksi harjoittelijajärjestelmä, keveitä organisaatioita ja työntekijöiden kannustamista osallistumaan innovaatioprosessiin
- järjestelmää, jonka avulla elinkeinoelämä saa tutkimustuloksia ja osaamista yliopistoista
- käyttäjien ja asiakkaiden ja tuottajien välisen yhteistyön stimulointia

(Regionplane- och trafikkontoret (tästä lähtien RTK) 2007, 16)

Kirjallisuutta:

Hanell, Thomas & Neubauer, Jörg. 2006. *Geographies of knowledge production in Europe*. Nordregio Working Paper 2006:3. 39 s.

Taustatietoa jos halutaan verrata missä suomalaiset alueet ovat verrattuna eurooppalaisiin tietointensiivisen talouden alalla. Julkaisu ladattavissa Nordregion sivuilta.

Hedin, Sigrid, Dubois, Alexander, Ikonen, Riikka, Lähteenmäki-Smith, Kaisa, Neubauer, Jörg, Pettersson, Katarina, Rauhut, Daniel, Tynkkynen, Veli-Pekka & Uhlin, Åke. 2008. Regionally differentiated innovation policy in the Nordic countries – Applying the Lisbon strategy. Nordregio report 2008:2. 60 s.

Tuore ja selkeä julkaisu tarjoilee esimerkkejä pohjoismaisista innovaatiopolitiikoista sekä analysoi niitä Lissabonin strategian valossa.

Regional development in the knowledge economy. 2006. Cooke, P. & Piccaluga, A. (toim.). Routledge, Abingdon, Iso-Britannia. 277 s.

Analyttisempi teos, joissa usean artikkelin kautta pohditaan tietotalouden alueellisia sovellutuksia. Artikkeleissa esitellään kokemuksia niin Euroopasta kuin Pohjois-Amerikastakin. Painopiste on sen hahmottamisessa, miten tietotalouden mahdollisuudet vaihtelevat alueittain (spatial knowledge asymmetries).

Regionplane- och trafikkontoret (RTK). 2007. Begrepp inom regional utveckling – Vad betyder egentligen innovationssystem, kluster och trippelhelix? Stockholms läns landsting, Rapport 5:2007. 63 s.

Selkeä julkaisu eri käsitteistä ja niiden sovellutusmahdollisuuksista julkisen sektorin (Tukholman maakäräjien eli Tukholman läänin aluevaltuuston) näkökulmasta. Sisältää myös teorioiden vertailua sekä käytännön esimerkkejä alueellisen kehittämisen teoreettisista taustoista.

Lisäinformaatiota:

Klusterien itseuudistumisen kapasiteetti: Resilienssin ja innovaatiopolitiikan kolmitasoanalyysi. Sente, Tampereen yliopisto.

Suomesta löytyy runsaasti innovatiivisuutta edistäviä ohjelmia, strategioita ja projekteja, jotka eivät välttämättä ole onnistuneet juurruttamaan innovatiivisuutta osaksi jokapäiväistä toimintaa. Tutkimusyksikkö Sente on lähtenyt ratkaisemaan ongelmaan käsitteen "itseuudistumiskapasiteetti" avulla. Yksi tutkimuksen esimerkkialueista on Tampereen koneenrakennusala

Projektin kotisivu http://www.sjoki.uta.fi/sente/sere/sere_perus_FI.htm

Kysymyksiä:

Miten Pirkanmaan elinkeinohistoria näkyy innovaatiopolitiikassa?

Toimiiko eri toimijoiden välinen yhteistyö tarpeeksi hyvin?

Jälkisanat: Suomen malli ja sen menestyssekkyys

Suomalaista tietoyhteiskuntamallia on totuttu pitämään menestyksenä. Vastavasti suomalainen, hyvinvointivaltiollisten rakenteiden pitkälti mahdollistama innovaatiojärjestelmä on mielletty instituutioksi, jota on mainostettu maailmalla jopa vaihtoehtona Piilaakson koville markkinoille pohjautuvalle mallille (esim. Castells & Himanen 2001). Sama koskee niin Suomen kansallista innovaatiojärjestelmää kuin myös sen erilaisia alueellisia variaatioita. Kansallinen korkeakouluverkkomme on erittäin laaja ja maantieteellisesti kattava, mikä on pitkälti demokratisoinut koulutusta ja helpottanut osaavan työvoiman tarjontaa (tai abstraktin ajattelun hallintaan perustuvaa ongelmanratkaisuvoimaa) kautta maan. Organisaatorajat ylittävää kommunikointia helpottaa edelleen pieniä valtaetäisyyksiä ja kansalaisten tasa-arvoa korostava kulttuuri (ks. Hofstede 2001).

Vasta viime vuosina yleisempää keskustelua on alettu käydä myös kriittisemmin äänenpainoin. Suomen vaatimaton menestys uusien tieto- ja viestintätekniikan mahdollistamien palvelujen käyttöönotossa on alleviivannut yhteiskuntamme vakiintuneiden hallinta- ja päätöksentekorakenteiden vahvaa asemaa. Kansainvälisesti erinomainen suoriutumisemme koulujärjestelmän akateemista statusta ja kompetenssia osoittavilla mittareilla ei heijastu koululaisten viihtyvyyteen tai heidän kokemiinsa mahdollisuuksiin itsensä toteuttamiseen koulujärjestelmän tarjoamissa puitteissa. Olemme kuin yhden asian liike, joka pystyy panostamaan kaiken kyvykkyytensä johonkin sinänsä merkitykselliseen seikkaan, mutta ei osaa hahmottaa sitä ympäröivää sosiaalista kehystä, ei osaa kontekstualisoida. Niinpä ei ole ihme, että tietoyhteiskuntaympäristössä erilaisia palvelutapahtumia ja niissä tarvittavia, asiakirjojen varaan rakentuvia prosesseja on kyllä tehokkaasti siirretty sähköiseen ympäristöön, mutta uusia, totunnaisia menettelytapoja uudistavia prosesseja ei ole juurikaan saatu synnytettyä.

Ehkä merkittävin – ja samalla provokatiivisin – tässä yhteydessä esitettävissä oleva kysymys koskee sitä, missä määrin oleellimmat, yhteiskunnalle, kansakunnalle tai jopa ihmiskunnalle tuotettavissa olevan menestyksen avaimet löytyvät virallisten kehittämis- ja hallintajärjestelmien piiristä. Yllä kuvatun logiikan mukaan toimiva yhteiskunta on panostanut hallinnon tehokkuuteen, ennakoitavuuteen. *Legalisuus*, tinkimätön toiminta säädösten mukaisesti on ollut keskeisempi arvo kuin *legitiimiys*, kansalaisten kokema hallintotoiminnan hyväksyttävyys. Jo 1980-luvulla käynnistynyt ja 1990-luvulla vahvistunut debatti verkko-omaisesti jäsentyneestä ja monensuuntaisen kommunikaation varaan rakentuneesta yhteiskunnasta on kuitenkin alkanut vaikuttaa, ja erilaisten teknisten järjestelmien kehitys on siirtänyt tämän keskustelun uudenlaisen konkretian tasolle.

Nyt jos koskaan on tarpeen pohtia mahdollisuuksia avata kehittämisprosesseja uusilla, laajennettuja kommunikaatiokanavia hyödyntävällä tavalla. On syytä pohtia mahdollisuuksia hyödyntää esimerkiksi sosiaalisen median erilaisia sovellutuksia ja sisällyttää niiden avulla sellaisia ajatuksia kehittämisjärjestelmään, joita viralliset, kehittäjiksi erilaisten muodollisten tai vakiintuneiden vahvistamis- tai hyväksymismenettelyjen kautta nimetyt tahot eivät tulisi koskaan paikantaneiksi. Tulevia kehittämisjärjestelmiä voitaisiinkin pyrkiä luomaan alhaalta ylöspäin, nostamalla järjestelmän tuottamien hyötyjen kansalaisten piirissä koettu legitiimiys kehittämisjärjestelmän ”hyvän” toiminnan kriteeriksi samalla tavoin kuin sen todennettavissa oleva legalisuus on perinteisesti ollut.

Kehitys ja kehittäminen, erityisesti uutta luovan etulinjan tasalla, sisältää toimintoja ja muotoja, joita ei useimmiten ole mahdollista valikoida tai vahvistaa etukäteen toiminnan tavoitelluiksi sisällöiksi. Tällaisesta kehityksestä kertoo Solu- ja kudosteknologiakeskus Regeaa koskeva tapausesimerkki.

Solu- ja kudosteknologiakeskus Regea mukana tulevaisuuden hoidoissa

Solu- ja kudosteknologiakeskus Regea on tamperelainen solu- ja kudosteknologian tutkimuskeskus, jossa toimii myös EU-direktiivien mukainen kudospankki. Regea on Tampereen yliopiston hallinnoima yhteislaitos ja sen perustajajäseninä ovat Tampereen yliopisto, Tampereen teknillinen yliopisto, Pirkanmaan sairaanhoitopiiri, Pirkanmaan ammattikorkeakoulu Oy ja Tekonivelsairaala Coxa Oy. Regean toiminta tähtää klinisiin solu- ja kudosteknologian sovelluksiin ja sen tavoitteena on myös uuden yritystoiminnan luominen tälle alueelle. Laboratorio- ja puhdistiloja vuokrataan yrityksille sekä opetus- ja tutkimuskäyttöön.

Toiminnan käynnistäminen lähti liikkeelle 2000-luvun alussa pienestä ydinjoukosta, joka halusi vahvistaa Tampereella jo olevaa osaamista. Kudosteknologia, joka valittiin toiminnan lähtökohdaksi, yhdistää lääketieteen, solubiologian, biokemian sekä biomateriaalien osaamisen. Osaaminen oli kuitenkin hajautunut ja Tampereelle tarvittiin keskus, joka yhdistäisi nämä osaamisalat. Perustettu ohjausryhmä määritteli Regean tulevan toiminnan muotoja ja toiminta aloitettiin Tampereen yliopiston alla projektiluontoisesti vuonna 2003 nimellä kudosteknologiakeskus. Samalla johtajaksi valittiin professori Riitta Suuronen, jonka valinta vei Regeaa yhä vahvemmin kantasolututkimukseen ja klinisten potilashoitotoimien tavoitteluun. Regean toiminnan kannalta tärkeiksi tehtäviksi muodostui aluksi lähinnä osaajien ja rahoituksen hankinta. Solu- ja kudosteknologiakeskus Regean perustamisen vuonna 2004 mahdollisti perustajajäsenten tiivis yhteistyö, sillä kaikilla toimijoilla oli omia intressejä Regean kaltaisen yksikön perustamiseen. Esimerkiksi uudistumassa ollut kudoslaki pakotti Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin valmistautumaan muutokseen kudospankkitoiminnan suhteen, joka Regean kautta voitiin toteuttaa. Perustajajäsenten tarpeiden kautta Regean toiminnan kannattavuus voitiin siis perustella rahoittajille. Regea perustettiin Tampereen yliopiston erillislaitokseksi, vaikka suunnitelmissa oli alkuvaiheessa myös perustaminen yhtiömuotoon. Yhtiöittämistä ei kuitenkaan katsottu parhaaksi toimintamuodoksi 2000-luvun alun huonon riskirahoitustilanteen sekä vasta aluillaan olevan tutkimustoiminnan takia.

Regea on ollut toteuttamassa onnistuneita potilashoitoja, jotka ovat saaneet runsaasti kansainvälistä huomiota. Hoidoissa on käytetty potilaiden omia rasvakudoksesta eristettyjä kantasoluja, joita on yhdistetty biomateriaaleihin. Hoitoja tullaan jatkamaan ja kudosteknologiasta uskotaan tulevan kolmas klininen hoitomuoto perinteisen lääketieteen ja kirurgian rinnalle. Regean tulevaisuuden suunnitelmiin kuuluu toiminnan laajentaminen, ja myös yhtiöittäminen on uudelleen harkinnassa.

Regean toiminnassa on alusta lähtien ollut selkeä visio siitä, millaista osaamista halutaan tavoitella. Ensisijaisena tavoitteena on kudosteknologiatuotteiden kehitys kliniseen käyttöön soveltuviksi. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että eläinperäisiä materiaaleja on pyritty tutkimuksessa välttämään, ja kehitetyt menetelmät sekä niihin liittyvä laadunvarmistus on suunniteltu täyttämään samat lainsäädännölliset vaatimukset, jotka koskevat myös lääkevalmistusta. Näiden toimenpiteiden ansiosta kudosteknologia potilaille ovat mahdollisia myös tulevan lainsäädännön puitteissa. Vaikka Regean toiminnassa on ollut selkeä ja vahva visio, on toiminta silti pystytty pitämään muuntautumiskykyisenä ja joustavana. Menestyksen avaimina ovat olleet vahvojen olemassa olevien osaamisalojen kehittäminen sekä myös yksittäiset ihmiset ja heidän yhteistyönsä muiden yksiköiden kanssa. Avainhenkilöiden kautta niin perustamisvaiheessa, kuin toiminnan vakiinnuttua, uusia osaajia on saatu houkuteltua Regeaan. Regean toiminta oli perustajajäsenten tavoitteiden kautta alussa hyvin ohjautunutta. Regea on kuitenkin oman aktiivisen toimintansa kautta muuttanut ohjautumista myös sisäisiä tarpeita vastaaviksi. Toiminta on vastannut hyvin perustajajäsenten tavoitteita ja odotukset ovat muuttuneet toiminnan kehityksen kautta.

Teksti: Johanna Leväsluoto

Kuvat: Sami Helenius

Yritysten toimintaedellytysten kehittämisen uudet muodot - kehittämiskoalitiot ja innovaatiot

Yritysklustereita ja niiden kehittämistä on käsitelty aluetieteellisessä kirjallisuudessa jo pari vuosikymmentä ja eurooppalaisessa talous- ja innovaatiopolitiikassa on jo vuosia keskitytty yritysten ja instituutioiden välisten klusterien luomiseen. Klusteriteoria pohjautuu Michael E. Porterin timanttimaliin. Klusterikehityksen perusominaisuudet ovat 1) tuotannontekijät (erikoistunut työvoima, infrastruktuuri, raaka-aineet jne.), 2) kysyntä (erikoistuneet ja vaativat asiakkaat), 3) muita saman alan yritykset (erikoistuneet tavarantoimittajat), ja 4) kilpailu (painostaa yritystä kehittymään). Näihin tekijöihin voidaan vaikuttaa alueellisella kehittämispolitiikalla. (RTK 2007, 23-24) Tämä voi tarkoittaa käytännössä:

- vaikuttamista tuotannontekijöihin: esimerkiksi taloudellinen tuki, pääomamarkkinapolitiikka, koulutus- ja tutkimuspolitiikka
- vaikuttamista kysyntäolosuhteisiin: esimerkiksi päätökset standardoinnista ja tuotevaatimuksista, julkisen sektorin omat hankinnat
- vaikuttamista muihin yrityksiin: esimerkiksi vaikuttaminen alihankkijoiden toimintaan vaikuttaviin säännöksiin
- vaikuttamista kilpailuolosuhteisiin: esimerkiksi kilpailulainsäädäntöön, pääomamarkkinoiden toimintatapaan, veropolitiikkaan.

(mt. 2007, 27)

Tämä kehittämispolitiikka on saanut osakseen myös kritiikkiä: sitä moititaan riskialttiiksi, monimutkaiseksi ja kalliiksi. Klusterit eivät myöskään ole ainut tapa piristää innovaatioita. (ks. esm. Visser & Atzema 2008) Klustereiden määrittely tuottaa myös edelleen ongelmia. Ongelmana on muun muassa se, ettei yritysklustereita ole helppoa rajata tietylle maantieteelliselle alueelle. Yritysklusterit ovat toiminnallisia ja verkostoituvia ja niiden alueellinen ulottuvuus voi vaihdella (Bukve 2008, 306).

Toinen yhteistyön merkitystä korostava kehittämisteoria on *triple helix*, jonka lähtökohta on, että tietotaito kehittyy hyppäyksittäin. Teoria keskittyy valtion/julkishallinnon, yritysten ja yliopistojen yhteistyöhön. Yliopistojen rooli on keskiössä, sillä tiedon ja ideoiden luonnollinen virran nähdään leimaavan niiden tutkimusta ja opetusta. Toimijoiden välinen yhteistyö kehittyy oppimisen kautta: toimijat oppivat toisiltaan toimintatapoja ja lähentyvät toisiaan. Yliopistojen katsotaan saavattavan yrittäjäyysmallia, joka tekee niistä yritysten kasvuympäristön, yritysten katsotaan vähitellen orientoituvan enemmän tutkimukseen ja valtiosta/julkishallinnosta tulee aktiivisempi toimija innovaatioprosessissa riskipääoman haltijana ja yhteisten kehitysprojektien järjestäjänä. Tämän oppimisen ja yhteistyön kierteen toivotaan kasvavan yhteistyön jatkuessa. (RTK 2007, 31-32)

Klusteri- ja *triple helix* -teorioissa on sekä yhteneväisyyksiä että eroja. Yhteistyön ja kilpailun välinen suhde on yksi tärkeimmistä eroista: klusteriteoria painottaa kilpailun merkitystä, kun taas *triple helix* perustuu innovaatioiden stimulointiin yhteistyön avulla. Myös tietotaidon merkitys sekä markkinoiden ja yliopistojen rooli ovat epäselviä monessa kehityshankkeessa, jotka soveltavat näitä teorioita. (em. 2007, 41-42)

Innovaatiopolitiikan tulisi olla osa aluekehityspolitiikkaa. Erityisesti olisi tarvetta kehittää alueellisia klusteriverkostoja kansallisten rajojen yli. Tähän teemaan palataan luvussa 3.

Kirjallisuutta:

Clusters and regional development. Critical reflections and explorations. 2006. Asheim, B., Cooke, P. & Martin R. (toim.) Routledge, London.

Collaboration for competitiveness. Towards a new basis for regional innovation policy. 2007. Broström, Anders (toim.). Swedish Institute for Studies in Education and Research, Arbetsrapport 2007-63.

Ladattavissa <http://www.sister.nu/pdf/wp63.pdf>.

Käytännönläheinen työraportti analysoi yritysten ja yliopistojen välistä yhteistyötä ja sitä, miten aluekehittäjäorganisaatio pystyy vaikuttamaan niiden väliseen yhteistyöhön.

Regionplane- och trafikkontoret (RTK). 2007. Begrepp inom regional utveckling – Vad betyder egentligen innovationssystem, kluster och trippelhelix? Stockholms läns landsting, Rapport 5:2007. 63 s.

Selkeä julkaisu eri käsitteistä ja niiden sovellutusmahdollisuuksista julkisen sektorin (Tukholman maakäräjien eli Tukholman läänin aluevaltuuston) näkökulmasta. Sisältää myös teorioiden vertailua sekä käytännön esimerkkejä alueellisen kehittämisen teoreettisista taustoista.

Visser, Evert-Jan & Atzema, Oedzge. 2008. With or without clusters: Facilitating innovation through a differentiated and combined network approach. European planning studies, vol. 16, nro. 9.

Artikkeli kuvaa selkeästi sekä innovaatiopolitiikan että klustereiden taustaidean ja nykymomentin tilanteen. Yhdistetty yritys- ja aluenäkökulma.

Maaseudun pienyrittäjät ja kestävä kehityksen tarjoamat mahdollisuudet

Erityisesti innovaatio- ja kehittämisspoliittisen ajattelun linssien kautta tarkasteltuna maaseutu määrittyy helposti ei-kaupungiksi ja maaseudun elinkeinojen ja toiminnallisen rakenteen kehittämisen tarpeet eräänlaiseksi kaupunkikehityksen negaatioksi. Tällöin maaseutu nähdään korostetun traditionaalisessa valossa. Maaseutua ja sen (kulttuuri)maisemaa ilmentää luontoelementtien runsaus, mikä heijastuu myös tapaan, jolla kehityksen ja kehittämisen edellytyksiä ja ehtoja helposti tarkastellaan. Maaseutu ei kuitenkaan ole pelkkä luontoelementtien kautta määrittyvä "kestävyysreservaatti".

Maaseutualueilla aivan kuin kaupungeissakin kestävä kehitys voidaan määritellä – monien muiden määrittelyperusteiden rinnalla – toiminnaksi, joka takaa kestävä toimeentulon paikallisille toimijoille. Jotta tämä toiminta olisi kestävä, ei sitä ole mahdollista määritellä kokonaan maaseudun ulkopuolelta, vaan dialogissa paikallisten kehittäjäyhteisöjen ja sidosryhmien kanssa. Pohjoismaissa taloudellinen kehittämisspolitiikka lähtee pääasiassa valtiotasolta, mikä saattaa johtaa maaseudun paikallistason liian vähäiseen huomioimiseen. Pohjoismaisella tasolla tarkasteltuna tämä tosin saattaa johtua ainakin osittain siitä, että maaseudun ja "maaseutuelinkeinoiksi" mielletyn toiminnan kehittämiseksi omistautuneet regiimit, hallinto- ja hallintakäytännöt vaihtelevat suuresti maasta toiseen, maaseudun ja maaseutuelinkeinojen suhteellista painoarvoa yhteiskuntapolitiisessa päätöksenteossa tapauskohtaisesti heijastellen. Pohjoismaista maaseutukehittämisen mallia ei ole siinäkään määrin kuin on olemassa jollakin tavalla "pohjoismaiseksi" mielletävissä oleva tapa jäsentää esimerkiksi teknologia- tai innovaatiopolitiikan merkittäviä sisältöalueita.

Maaseudun kehittämistoimenpiteiden määrittelyä hankaloittaa lisäksi se, että isojen kaupunkien lähellä sijaitsevat maaseutualueet ovat erilaisessa asemassa kuin perifeeriset maaseutualueet. Perifeerisiltä alueilta on muuttanut pois teollisuusyrityksiä vieden samalla mennessään verotuloja ja julkisia palveluita. Vaikuttaa myös siltä, että EU:n rakennerahastotuen aiemman tavoite 2:n mukaisin toimen-

pitein ei onnistuttu kuin tilapäisesti (joidenkin arvioiden mukaan korkeintaan kaksi vuotta) tukemaan alueiden kehitystä oikeaan suuntaan. (Persson, Sätre Åhlander, & Westlund 2003, 279)

Makrotalouspolitiikkaa tulisi Sätre Åhlanderin (2003) mielestä suunnata kohti paikallisia strategioita ja toimintojen hajauttamista. Kansalaisten osallistamista ja osallistumista olisi tuottava esimerkiksi niin, että paikallisorganisaatiot voivat tarjota palveluita, joita tuetaan osittain julkisin varoin. Ne voivat tukeutua osittain markkinoihin ja osittain vapaaehtoistyöhön. Tekemällä yhteistyötä osuuskunnat, yhdistykset ja pienet yritykset voivat yhdessä hankkia erilaisia palveluita, kuten tukea tietokonekysymyksissä, tai laitehankintoja. Palveluita voivat olla esimerkiksi kyläkauppa, koulu, päivähoito, rakennusapu, kuten ruotsalaisessa "Byssbon" esimerkissä. Husån kyläyhteisön yhdistykset puolestaan tarjoavat teatteria, lastenhoitoa, turismipalveluita, laivankunnostusta ja vaihtoehtoisia asumismuotoja nuorille. Esimerkkejä yhdistää yhteistyön korostaminen, jotta osallisilla olisi edelleenkin mahdollisuus asua maaseudulla. EU on jo vuosia tukenut tämänkaltaisia yhteistyöprojekteja. (Sätre Åhlander 2003, 119-120, 126)

Harvaan asutuilla alueilla on mahdollisuus myös esimerkiksi klustereiden muodostamiseen. Pienemmät alueet ovat usein tehokkaampia ja uudistuskkyisiä ja verkostoitumisen ansiosta voidaan saavuttaa tarvittu kriittinen massa ja mittakaava-etuja (Antikainen 2008, 73).

Yhteistyön lisäksi toiminnan laajentaminen voi olla yksi mahdollisuus pitää maaseutu elävänä. Suomaisista maanviljelijöistä yhä useampi työskentelee myös maatilansa ulkopuolella. Elinkeinoja voivat olla matkailu, ruuanjalostus, puunjalostus ja koneenvuokraus. Yrittäjyys onkin hyvä tapa maaseudun kestävään kehittämiseen ja erityisesti nämä monialayrittäjät ovat tutkimusten mukaan kilpailukykyisempiä ja tuottavampia kuin pelkästään maatalouteen keskittyvät viljelijät. Maaseutuyrittäjillä on myös enemmän sosiaalisia suhteita työhönsä liittyen. (Vesala & Peura 2003) Verkostoituminen on tärkeä tekijä kestävässä maaseutukehityksessä.

Kirjallisuutta:

Continuity or transformation? Perspectives on rural development in the Nordic countries. Proceedings of a 2 day workshop hosted by Nordregio, Stockholm October 10th and 11th 2006. 2007. Copus, A. K. (toim.). Nordregio report 2007:4, Stockholm. 171 s.

Tuore ja kattava katsaus Pohjoismaiden maaseutupolitiikkoihin. Julkaisu ladattavissa Nordregion kotisivuilta.

Svensson, Bo. 2003. Business-led mobilisation in rural areas. A simple case of Swedish exceptionalism, or a new model in the making? Kirjassa Local responses to global changes. Economic and Social development in Northern Europe's countryside. Persson, L. O., Sätre Åhlander, A-M. & Westlund, H. (toim.) Worklife in transition 2003: 11. National Institute for working life, Tukholma. Ss. 205-217.

Artikkeli kertoo ruotsalaisen esimerkin, miten yrityspolitiikkaa voidaan soveltaa maaseudulle.

Sätre Åhlander, Ann-Mari. 2003. The social economy – a lever for local economic development? Kirjassa Local responses to global changes. Economic and Social development in Northern Europe's countryside. Persson, L. O., Sätre Åhlander, A-M. & Westlund, H. (toim.) Worklife in transition 2003: 11. National Institute for working life, Tukholma, s. 109-128.

Artikkelissa kerrotaan monien esimerkkien avulla selkeästi, miten erilaiset kyläyhteisöjen projektit voivat luoda maaseudulle palveluja.

Kysymyksiä:

Onko Pirkanmaan maaseudulla vaihtoehtoisia rakenteita palvelujen tarjonnassa? Millaiset intressit, tavoitteet ja rakenteelliset tekijät ohjaavat Pirkanmaan maaseutualueiden kehittämistä koskevaa keskustelua?

Bubbling under: Elämystalous ja luovat elinkeinot

Kulttuurin merkityksestä aluekehitykselle ja yritysten, organisaatioiden, yhdyskuntien, paikkojen ja alueiden kasvuun on puhuttu jo pitkään. Kulttuurin oletetaan johtavan yritysten ja työllisyyden kasvuun sekä alueen vetovoimaisuuden ja sosiaalisen pääoman kasvuun. Pohjoismaissa kulttuuriala työllistää noin 5-10 prosenttia riippuen luonnollisesti rajaustavasta. (Hermelin 2008, 64-65) Kulttuuri voi myös olla tekijä, joka houkuttelee turisteja alueelle ja tuo mahdollisuuksia kasvuun ja työpaikkojen luomiseen. Luovat elinkeino voidaan laskea mukaan laajennettuun kulttuurialaan. Siihen kuuluu esimerkiksi elokuvateollisuus, kustantamot ja musiikkituotanto.

Erilaisista elämyksistä ja kokemuksista on myös tullut kiinnostavia markkinatuotteita, kun ihmiset haluavat kokea jotain parempaa, jännittävämpää, alkuperäisempää, joustavampaa tai hauskeempaa (tai ainakin tällaiseksi mieltämänsä), kuin mitä he ovat kokeneet aikaisemmin. Kuluttajat matkustavat kauemmas, käyttävät enemmän rahaa ja ottavat isompia riskejä välttääkseen tuttuja ja tuttuutta, kokeakseen jotain uutta. Myös hiljaisuus ja rentoutuminen voivat olla elämyksiä. Elämystalous ei ole siten sidottu kaupunkialueisiin tai vanhaan kulttuuriin, mikä voi tuoda mahdollisuuksia harvaan asutuille alueille.

Kulttuurilla voi myös olla strateginen merkitys kun ajatellaan Richard Floridan luoviksi määrittelemiä kaupunkeja. Kulttuuriaktiviteetit tuovat merkittäviä sosiaalisia vaikutuksia. Ne nähdään myös edellytyksenä innovaatioiden syntymiselle. Janne Antikaisen sanoin "*Brains go where they are stimulated. Business goes where brains go.*" (Antikainen 2008, 73).

Kirjallisuutta:

Culture and local development. 2005. Organisation for economic cooperation and development, Paris.

Experiencescapes. Tourism, culture and economy. 2005. O'Dell, T. & Billing, P. (toim.). Copenhagen Business School Press.

Regionplane- och trafikkontoret (RTK). 2008. Kultur i regional utvecklingsplanering. Rapport 1:2008, Stockholms läns landsting. 66 s.

3. Yhteistoiminta aluekehitystyössä

Kansainvälisyys ja kansainväliset verkostot aluekehitystyössä

Klustereiden rakentaminen ei ole enää paikallista kehittämistä tai alueiden linkittämistä yhteiseksi työssäkäyntialueeksi. Alueelliset verkostot ja klusterit voivat kehittyä myös kahden toiminnallisen alueen välille eikä pelkästään yhden sisällä. Tämä haastaa perinteisen käsityksen siitä, että klusterien muodostamiseen tarvitaan maantieteellistä läheisyyttä. Verkosto voi syntyä myös samankaltaisen elinkeinorakenteen ja asiantuntemuksen tuottaman yhteisyyden ympärille, vaikka verkostokumppanit sijaitsisivatkin etäällä toisistaan. Lisäksi yhteistyötä voidaan täydentää kehittämällä työnjakoa klusterin sisällä. Innovaatioverkostojen ja klusteripolitiikan haasteina on alueellisen yhteistyön ylläpitäminen ja samalla huolenpito eurooppalaisista ja kansallisista verkostoista. (The role of urban areas in regional development 2006, 57)

Rajat ylittävää yhteistyötä on ollut lähinnä vain konkreettisesti rajan eri puolilla sijaitsevien naapurialueiden välillä sekä erityisesti määritellyissä ”kehityskäytävissä”, mutta nykyään sitä on nähtävissä yhä enemmän laajempien *mesoalueiden*, kuten Itämeren alueen sisällä, mutta myös koko Euroopan laajuisesti ja sitäkin laajemmin kansainvälisesti. Monet maailman kilpailukykyisimpinä ja innovatiivisimpinä pidetyistä alueista sijaitsevat tällä hetkellä Euroopan ulkopuolella. (em. 2006, 57)

Kysymyksiä:

Onko Pirkanmaalla jo aloja, joille kansainväliset klusterit ovat arkipäivää?

Ulkopuoliset vaikutteet, osallisuus, oppiminen

Vaikka alueellinen ja paikallinen yhteistyö alkaa usein yksinkertaisista hankkeista, laajenevat yhteistyöalueet usein onnistumisten myötä. Kumppanuus nähdään välineenä kasvattaa alueen resurssikapasiteettia joustavuuden, yhteistyön ja sitoutuneisuuden avulla. Myös kansainvälinen toimintaympäristö, esimerkiksi EU ja sen kautta saatavat tukimuodot olettavat yhteistyön tekemistä muiden alueiden kanssa. (Mustakangas & Vihinen 2003, 173) Yhteistyön kautta voidaan myös synnyttää keskinäisiä oppimisprosesseja ja paikantaa uusia rahoitusmahdollisuuksia.

Yhteistyön kautta voi myös muotoutua uusia aluekokonaisuuksia. Erilaisen yhteistyöjärjestelyjen pohjalta on muodostanut muissa Pohjoismaissa jopa uusia, virallisen statuksen saaneita alueita, kun taas toiset jatkavat verkostoina tai pysyvimpinä institutionalisoituina yhteistyöeliminä. Siten yhteistyöverkostot jäsentävät uusiksi myös poliittista maantiedettä.

Uusien toimijoiden mukaantulo ja -ottaminen alueiden sisältä voi olla merkittävä resurssi kehittämisprosessien uudistamisessa. Uusi hallintotapa ja uudet hallinnolliset käytännöt kannustavat myös asukkaiden ottamista mukaan yhteistyöhön. Osallistumismahdollisuuksien ja -yhteyksien esiintuonti on keino rohkaista asukkaita toimimaan yhteisten tavoitteiden eteen. Asukkaiden osallistumishalukkuus ei kuitenkaan ole mikään itsestäänselvyys. Se saattaa kärsiä esimerkiksi siitä, että kehittämiskysymykset koetaan liian kaukaisiksi oman asuinpaikan ja elinpiirin kannalta. Myös ajanpuute on tavallinen osallistumishalukkuutta vähentävä tekijä.

Osallistuminen törmää usein muunkinlaisiin ongelmiin. Ristiriitaiset intressit, erilaiset arvolähtökohdat, osallistumiseen kohdistuvat odotukset saattavat johtaa konflikteihin, kun yritetään sovittaa yhteen eri tavoitteita ja näkemyksiä. Ympäristöministeriön teettämän tutkimuksen mukaan kuntakoko vaikuttaa konfliktin aiheeseen: suuremmissa kunnissa konflikteja aiheuttavat katu- ja liikennealueiden suunnittelu, täydennysrakentaminen ja viheralueiden vähentäminen, pienemmissä kunnissa aiheena on useimmiten rantojen kaavoitus. Suunnittelijat ovat löytäneet ratkaisuksi "aidon ja sinnikkään vuorovaikutuksen erilaisten neuvottelujen muodossa", mutta järjestelmällisiä konfliktin hallinnan menetelmiä kaivataan. (Peltonen, Hirvonen, Manninen, Linjama & Savikko 2006)

Kysymyksiä:

Tuetaanko Pirkanmaalla riittävästi kuntien välistä yhteistyötä – ei pelkästään taloudellisesti vaan myös menetelmällisesti, yhteistyöprosesseja kehittäen?

Kirjallisuutta:

Peltonen, Lasse, Hirvonen, Jukka, Manninen, Rikhard, Linjama, Hannes & Savikko, Riitta. 2006. Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet: suomalaisen nykytilan kartoitus. Suomen ympäristö 12/2006. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Julkaisussa esitellään kattavan kyselyaineiston avulla kerättyä materiaalia konflikteista suomalaisessa suunnittelujärjestelmässä. Konfliktien aiheet, vaikutukset ja käsittelymahdollisuuksia käydään läpi. Julkaisu ladattavissa internetistä <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=197328&lan=fi>

Kuntien yhteistyö palvelutuotannossa, maankäytön suunnittelussa ja elinkeinopolitiikassa

Kuntien välinen yhteistyö ymmärretään vielä melko kapea-alaisesti elinkeinopolitiikkaan ja edunvalvontaan liittyväksi ulkopuolisten investointien hankkimiseksi alueelle. Esimerkkeinä tällaisesta toiminnasta on EU-rahoitteisten projektien hankkiminen tai valtakunnallisiin kehittämisprojekteihin ja -ohjelmiin osallistuminen. Samaan aikaan aluekehitystrendeissä on näkyvissä, että paikallistason taloudellinen kehitys on yhä enemmän riippuvainen koko alueen kilpailukyvyistä. Yhteiset työssäkäynti- tai työnhakualueet tekevät kunnat riippuvaisiksi samoista toiminnan reunaehdoista, kuten suurista työllistävistä yrityksistä tai valtion yksiköistä (esimerkiksi matkailuresursseista tai puolustusvoimien yksiköistä), julkisten palvelujen toimipaikoista tai oppilaitoksista ja niiden kehityksestä. Työ-, asunto- ja päivittäiset palvelumarkkinat ovat seudullisia. (Aronen 2005, 24) Siten aluetalouden dynamiikan voidaan ajatella vaikuttavan yhä enemmän kuntatason kehitykseen

Alueen sisäistä verkostoitumista ja dialogia tarvitaan tukemaan kuntien yhteisen, alueen kehitysmahdollisuuksia koskevan vision muotoilua. Yhteistyöhön ei voida kannustaa perinteisen päätöshierarkian kautta, vaan strategisen johtamisen avulla. Alussa toimijat työskentelevät omien visioidensa ja tavoitteidensa pohjalta, mutta haasteena on sitoutua alueen yhteisiin tavoitteisiin. Johtamisen haasteena on puolestaan ymmärtää kompleksisten verkostojen sisäisen samankaltaisuus, joka ajaa aluetta eteenpäin. (*The role of urban areas in regional development* 2006, 55)

Kuntien välinen yhteistyön lisääntyminen voidaan jopa nähdä tietynlaisena alhaalta ylöspäin suuntautuvana "kuntauudistuksena". Kuntien oma aloitteellisuus ikään kuin luo perustaa uusien, mahdollisesti fuusioituviksi kunniksi rakentuvien yhteistoiminta-alueiden jäsentymiselle. Yhteistyö voi toteutua myös toisenlaisin perustein ja johtaa, Suomen tapauksessa, esimerkiksi seutukuntajaon jäämiseen perusteettomaksi. Kuntien välinen yhteistyö ei toisaalta ole tapahtunut vaille valtion myötävaikutusta, sillä valtio on tukenut ja epäsuorasti ohjannut kuntien yhteistyötä.

(Gossas 2008, 102) Valtion hyväksi on ainakin laskettava erilaisten säännösten avaaminen, mikä on helpottanut kuntien välistä yhteistyötä.

Kysymyksiä:

Kuinka eri toimijat saadaan uskomaan tulevaisuuden win-win-tilanteeseen strategiselle toiminnalle mielekkäällä aikajänteellä? Onko olemassa tehokkaita kansallisia välineitä tämän kannustamiseksi (lainsäädäntö, palkkiot vai rangaistukset)?⁴

Palvelutuotanto

Kuntien omat palvelusektorit ja -järjestelmät tuottavat edelleen suurimman osan peruspalveluista, ja aikaisemmin muodostettuja seudullisia yhteistyöhankkeita, kuten terveydenhuollon kuntayhtymiä on jopa purettu. Kunnat kuitenkin tuottavat keskenään melko samankaltaisia palveluja, jolloin koko seutua kehittäviä erikoistuneita palveluita ei juuri pääse kehittymään. Kuntaliiton kaupunkitutkimuspäällikön Kauko Arosen (2005) mukaan myös erillisten palvelujen johto- ja tukitoiminnalla tuhlataan voimavaroja. Seudullisella mittakaavatasolla toteutettu palvelutuotanto voisi mahdollistaa laadullisesti paremmin kehittyviä ja erikoistuneita palveluja, vastata kilpailukyvyyn ja erikoistuvien palvelutarpeiden haasteeseen sekä edistää asukkaiden hyvinvointia. Myös henkilöstön saaminen erikoistuviin ja kehittyviin palveluihin voisi olla helpompaa. (Aronen 2005, 25) Kunnat eivät ole enää pelkästään palvelujen tuottajia vaan yhä selvemmin niiden tilaajia. Yhteistyössä ne voisivat toimia yhä tehokkaampina palvelun tilaajina yksityisiltä tuottajilta.

Kysymyksiä:

Miten seudullinen erikoistuminen näkyy Pirkanmaan palvelutoiminnassa?

Esimerkiprojekti:

Tampereen yliopiston kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta: Julkisia ja yksityisiä palveluja integroivat markkinainnovaatiot

Projektissa tutkitaan markkinainnovaatioita, jotka yhdistäisivät julkisia ja yksityisiä palveluja toisiinsa ja erityisesti vaihtoehtoisia palveluntuotantojärjestelmiä kunta-alalla. Projektin tavoitteena on luoda malleja uusista palveluketjuista ja mikroklustereista. Tutkimuksen materiaalia kerätään myös Tampereelta. Lisätietoja projektista

http://akseli.tekes.fi/opencms/opencms/OhjelmaPortaali/ohjelmat/Serve/fi/Dokumenttiarkisto/Viestinta_ja_aktivointi/Tutkimushankejulistet/TayTalti_70x100.pdf

Yhteistyö maankäytön suunnittelussa

Nykyisen yhdyskuntasuunnittelun kentän sanotaan olevan ”monikätkäinen, sisäiloiltaan ja arvostuksiltaan jatkuvasti muuttuvaa hajautuneiden tavoitteiden ja näitä enemmän tai vähemmän koherenteiksi kertomuksiksi nivovien tarinakehysten verkko” (Karppi 2005, 27). Tämä merkitsee sitä, että suunnittelijoiden on jatkuvasti oltava tietoisia muuttuvista asenteista sekä toimittava mahdollisimman läpinäkyvästi ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Kuntien välinen yhteistyö on yhä tärkeämpää, kun pendelöinti lisääntyy ihmisten muuttaessa etenkin isojen kaupunkien läheisille maaseutualueille. Tätä ilmiötä kutsutaan kaupunkirakenteen hajautumiseksi (*urban sprawl*). Ilmiö aiheuttaa ympäristövaikutuksia (maanpinnan tiivistyminen, liikenteen päästöt ja ekosysteemien pirstoutuminen), muutoksia yhdyskuntarakenteeseen (segregaatio, elämäntapaerot, kaupunkikeskustojen hylkääminen) sekä talousvaikutuksia (tuotannon hajautuminen, maanhinta, mitakaavakysymyksiä).

⁴ Pääkaupunkiseudulla on käytetty apuna uhkailua tämän toteutumiseksi. Pohjois-Pohjanmaan liitossa on puolestaan hyvä esimerkki aluesuunnittelussa. Lisää pohjoismaisia esimerkkejä The role of urban areas in regional development 2006, 56.

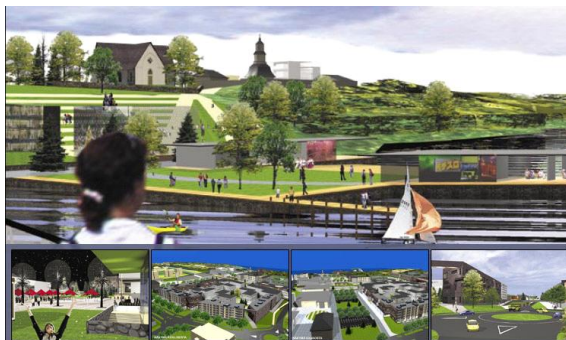
Kaupunkirakenteen hajautuminen saattaa johtua infrastruktuurimuutoksista. Se ei siis ole pelkästään kasvavien kaupunkien *urban sprawl* -tyyppinen ongelma, vaan saattaa johtua myös keskusta-alueiden taantumasta, jolloin ihmiset etsivät eräänlaisen keskipakovoiman seurauksena laadukkaampaa asumista kaupunkien ulkopuolelta. Myös lisääntyvä muutto kesämökeille – tai nykytermein ”kak-kosasunnoille” – saattaa lisätä yhdyskuntarakenteen hajautumista.

Hyviä kokemuksia kuntien välisestä yhteistoiminnasta löytyy muun muassa Stavangerin alueelta, jossa kymmenen kuntaa ja alueen hallintoviranomainen ovat tehneet yleiskaavan seuraavan 40 vuoden ajaksi. Se ohjeistaa maankäyttöä, toimintojen sijoittumista, alueen liikennejärjestelmää ja kaupunkikehityksestä. (*The role of urban areas in regional development* 2006, 57)

Luovuutta ja luottamusta maankäyttöön ja rakentamiseen

Tampereen kaupunkiseutuun kuuluvassa Lempäälässä toteutettiin vuoden 2006 syysyn ja kevään 2007 välisenä aikana keskustan tulevan uudistamisen mahdollisia linjauksia luotaava kehittämisprosessi. Sen osana tutkittiin erilaisia keinoja jäsentää kuvaa kansalaisten näkemyksistä kehittämisen toivottavista suuntaviivoista. Tavoitteena oli sisällyttää laadullisesti jäsentyvää ja arkkitehtuurista nousevaa kokemuseräistä tietoa rakennetun ympäristön käyttämisestä osaksi asiantuntijavetoista suunnittelua.

Tutkimus toteutettiin tiiviissä yhteistyössä Lempäälän kuntaa edustaneen ohjausryhmän kanssa. Ryhmää johti kunnanjohtaja Olli Viitasaari ja sen jäseninä olivat valtuustoryhmien edustajat sekä niin teknisen kuin elinkeinokehityksenkin asiantuntijat. Tutkijaryhmän muodostivat Tampereen yliopiston tutkijoiden lisäksi myös Arkkitehtitoimisto Tilatakomo Oy:n ja kaupan alan asiantuntijayritys ShopIn Research Oy:n asiantuntijat mainittujen yritysten toimitusjohtajia myöten. Tutkimuksen tiedonhankinnan eri vaiheiden tuloksia prosessoitiin kunnanvaltuuston ja kunnan johtoryhmän jäsenten kesken marraskuussa 2006, minkä lisäksi työskentelyn tulokset raportoitiin kuntalaisille järjestetyssä tiedotustilaisuudessa keväällä 2007.

Etenkin yleisötilaisuus osoitti oleellisen ongelman suomalaisessa suunnittelukulttuurissa. Maankäyttö- ja rakennuslaki on tehnyt kuntalaisten osallistumisesta ja osallistamisesta suunnittelurutiinien normaalin osan. Kuntalaisten olikin selvästi vaikea asennoitua tiedottamiseen, joka ei perustunut *pakkoon*, vaan oli pikemminkin osa tulevien kehittämisprosessien hyväksyttävyyden nostoa. Yleisötilaisuuden monissa puheenvuoroissa viitattiin keskustan kehittämistä koskeviin *suunnitelmiin*, vaikka prosessilla haettiin kuntalaiskokemusten ja asiantuntijanäkemyksen yhdistelmälle rakentuvaa evästyä keskustan tulevan suunnittelun kehittämiseksi.

Toteutetun tutkimuksen teki verraten innovatiiviseksi se, että sen eri työvaiheet sommiteltiin yhteen tavoitteena aktivoida kuntalaiset seuraamaan keskustan tulevaa kehittämistä ja puolustamaan myös varsinaisessa suunnitteluvaiheessa tärkeiksi todettuja asioita. Tästä nousi uusi ja erilainen, tulevan suunnitteluprosessin dynaamisuuteen ja refleksiivisyyteen kohdistuva haaste: kuinka säilyttää tutkimusvaiheen ajatuksellinen avaruus myös edetessä kohti toteutusvaihetta. Ja edelleen: miksi tuollainen avaruus, luovuuden oleellinen komponentti on suunnitteluvaiheessa uhattuna?

Esitin kysymyksen juhannuksen 2007 alla tekniikan tohtori Olli Niemelle, NCC Rakennus Oy:n liiketoiminnan kehittämisen johtajalle ja aktiiviselle yhdyskuntakehitystä pohtivalle keskustelijalle. Niemellä oli vastaus valmiina: luottamuspulla, kaavoittajan ja rakennusliikkeiden vaikeus työskennellä keskinäisen luottamuksen ilmapiirissä. Kaavoittaja rajaa rakentajan liikkuma-alan oikeusvaikutteisien kaavamerkinnoin varmuuden vuoksi mahdollisimman kapeaksi ja rakentaja kohdistaa huomionsa näin muodostuvaan sääntely-ympäristöön ja sen mahdollistamiin keinoihin tehdä itselleen edullisia ratkaisuja pikemminkin kuin siihen, mitä ympäristön suunnittelijan tekemillään valinnoilla on tavoitellut.

Niemen esittämän näkemyksen kanssa on helppo olla samaa mieltä. Yhdyskuntasuunnittelua ja sen menettelyjä on kehitetty demokraattisten ihanteiden mukaisesti, mutta siitä on tullut eräänlainen pelikenttä, jota toimijoiden väliset ristiriidat jäsentävät ikään kuin luonnollisena tai annettuna otettavana olotilana. Tätä tiukemmalle sääntelylle maaperää synnyttävän epäluulon ilmapiirin korvaamista suunnittelun tavoitteisiin kohdistuvalla luottamuksella voidaankin pitää keskeisenä yhdyskuntasuunnittelun sisältöjä kohti maankäyttö- ja rakennuslain hengen toteutumista muokkaavana haasteena.

Teksti: Ilari Karppi

Kuvat: Arkkitehtitoimisto Tilatakomo Oy
Lempäälän kunta, Kuntakeskusta 2020 -hanke

Kirjallisuutta:

Mikkonen-Young, Leena & Lehmuspuisto, Vuokko. 2004. Yleiskaavayhteistyön saavutukset ja sudenkuopat. Kokemuksia neljältä kaupunkiseudulta. Suomen ympäristö 665, Alueiden käyttö. 138 s.

Analyysi kuntien välisen yhteistyöstä maanäytössä. Aineistot 2000-luvun alussa, mukana myös Vuores-hanke. Julkaisu ladattavissa internetistä
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=19497&lan=fi>

Elinkeinopolitiikka

Monikeskuksiset kaupunkialueet (*polycentric urban regions, PURs*) ovat toisiaan lähellä sijaitsevia melko samankokoisia kaupunkeja, joilla kuitenkin on omat hallinnolliset palvelunsa ja poliittinen päätöksentekojärjestelmä. Keskustelu monikeskuksisista kaupunkialueista ei ole pelkästään pohdintaa fyysisestä aluerakenteesta, vaan on kytkeytynyt myös elinkeino-, ympäristö- ja liikennepolitiikkaan. Yhteistyö tarjoaa synergiaetuja, esimerkiksi kun kaupunkien elinkeinorakenteet täydentävät toisiaan, tai kun sen avulla voidaan saavuttaa tarpeeksi suuri kriittinen massa esimerkiksi kulttuuripalveluille. Kaupunkialueet voivat myös tuottaa yhteistyössä erikoistuneita julkisia palveluita, kuten erikoislääkärin palveluita tai tosiaan täydentäviä koulutusvaihtoehtoja.

Perinteisesti tällaiset kaupungit ovat kilpailleet keskenään. Yhdessä saavutettavissa olevien etujen vuoksi usein kuitenkin odotetaan, että yhteistyö voisi korvata kaikille haitallisen kilpailutilanteen. EU tukee monikeskuksista kaupunkimallia tavoitteenaan kilpailukyyn ja koheesion etujen yhdistäminen. Meijers & Sandberg (2006) ovat analysoineet mallin toimivuutta juuri alueiden välisten erojen vähentäjänä, mutta tulokset eivät ainakaan heidän tutkimuksessaan osoittaneet kasvavaa koheesiota.

Esimerkkiprojekti:

Suomessa on tehty ajankohtainen Metropolialueen kestävä aluerakenne (METKA)-projekti yhteistyössä Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Kanta-Hämeen, Kymenlaakson ja Päijät-Hämeen liittojen kanssa sekä muiden suunnitteluun liittyvien tahojen kanssa. Projektissa määritellään kestävä kehityksen mukainen tavoitteellinen aluerakenne eri menetelmiä hyödyntäen. Lähtökohtana on oletettu väestönkasvu 2 miljoonasta 2,7 miljoonaan ja muutostekijöinä ilmastomuutos, teknologiakehitys ja demografinen rakenne. Taustalla on muun muassa ympäristöministeriön valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet.

Metropolialueen kestävä aluerakenne –projekti (<http://www.metkaprojekti.info/>)

Esimerkillinen ja perinpohjainen työ aluerakenteen uudistamiseksi. Asioiden selvittämiseksi on käytetty useita perusteltuja menetelmävalintoja ja lopputulos, tavoitteellinen aluerakenne, on selkeästi perusteltu.

Maaseutu- ja keskusalueet

Hallinnon tutkimuksessa kaupunkien ja maaseudun välisen vaihettumisalueen laajenemista kutsutaan termillä "*regional enlargement*". Se viittaa prosessiin, jossa kaupunkien työssäkäyntialueet laajenevat ja sulautuvat yhteen kaupunkia ympäröiväksi asutusvyöhykkeeksi. Prosessi on näkyvissä kaikilla tiheään asutuilla alueilla Pohjoismaissa, alkaen Tanskasta (Jóhannesson 2008). Ruotsissa ilmiö on herättänyt keskustelun alueellisten ja paikallistason hallinnollisten rakenteiden uudistamisesta (Andersson, Ek & Molina 2008) ja muuallakin pohditaan esimerkiksi tarvetta uudistaa maaseutupolitiikkaa. Samaan aikaan myös maatalouspolitiikka kohtaa muutospaineita muuan muassa biodiversiteetti- ja vesistönsuojeluvaatimusten edessä.

Kaupungeilla ja niitä ympäröivillä alueilla on kuitenkin aina ollut selvästi jäsentynyt taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen yhteys. Sekä maaseutualueilla että kaupungeissa tapahtuvat muutokset vaativat kummankin tyyppisiin alueisiin kes-

kittyvien suunnittelijoiden huomion. Tähän seikkaan tarjoaa näkökulman tämän luvun lopussa esittelemämme, maaseutualueiden kehittämistä koskeva ta-pausesimerkki. Kaupunkien nopea kasvu sekä tarve rakentaa asuntoja, työpaik-koja ja liikenneyhteyksiä jo valmiiksi tiheään rakennetussa ympäristössä vaatii yhteistyötä naapurikuntien kesken.

Eri toimijoilla on erilaisia odotuksia ja toiveita, jotka kohdistuvat kehitykseen ja/tai sen rajoituksiin kaupunkien läheisillä maaseutualueilla. Nämä alueet ovatkin merkittävien muutospaineiden kohteina. Kaupunkien lähellä sijaitsevien maaseu-tualueiden suurin merkitys kaupungin kannalta on asuinkäyttö. Asuinpaikkana kaupungin läheiset maaseudut ovat tähän asti tukeutuneet verraten hyviin päivit-täisiin kommunikaatioyhteyksiin vahvemmille, tyypillisesti seutujen ydinkaupun-kien alueella sijaitseville työmarkkinoille. Haja-asutusalueilla olevia harrastus- tai virkistysmahdollisuuksia ei sen sijaan käytetä yhtä säännöllisesti. Tietyt, maaseu-dulle sijoittuvat tilaa vaativat harrastukset, kuten ratsastus ja golf, vaativat pa-remmat kommunikaatioyhteydet, koska niitä käytetään säännöllisemmin. Tällöin ne myös kokoavat säännönmukaisempia asiointivirtoja. (Regionplane- och trafik-kontoret 2008, 47)

On kuitenkin ilmeistä, että kaupunki- ja metropolialueet tulevat olemaan pääasi-allisia kohteita, joihin asiantuntemukselle rakentuva ja innovaatiovetoinen kehitys keskittyy. Erityisen ilmeistä tämä on puhuttaessa ns. radikaaleista innovaatioista, innovaatioista, jotka todennäköisimmin johtavat uusiin tuotteisiin, palvelumuotoi-hin tai ylipäänsä uudenlaisiin toiminnan ja tekemisen tapoihin. Pieniä ja keskiko-koisia kaupunkeja samoin kuin maaseutualueita ei niitäkään ole kuitenkaan syytä erottaa osaamisperustaisen kehittämisen viitekehyksestä. Niiden piiriin sijoittuvat toiminnot ovat tärkeitä ennen kaikkea sovellettaessa tietoa ja sitä kautta myös pohjustettaessa innovaatiotoimintaa. Niiden tulee siis olla erilaisten tietovirtojen ja niille edellytyksiä luovan teknisen ja tiedollisen infrastruktuurin piirissä. Verkos-toitumalla alueiden painoarvo kasvaa niin määrällisesti kuin laadullisestikin, pro-sesseilla, joilla tavoitellaan synergiaetujen synnyttämistä. (*The role of urban areas in regional development 2006*, 57)

Kirjallisuutta

Jarenko, Karoliina, Schmidt-Thomé, Kaisa & Wallin, Sirkku. 2007. Osallistava vuorovaiku-tuskierre. Ratkaisuja kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuskäytäntöjen haasteisiin. Maa-seutupolitiikan yhteistyöryhmä, Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus -tutkimusraportti. YTR 9/2007 /YTK/KAMA-työryhmä. 67 s.

Tutkimus seudullisesta yhteistyöstä maaseudun ja kaupungin välillä. Analyysi yhteistyön esteistä ja niiden ratkaisuista. Julkaisu ladattavissa internetistä http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/420/YTR_9_07.pdf

Kumpulainen, Satu & Hirvonen, Jukka. 2005. Avauksia kaupungin ja maaseudun vuorovai-kutukseen. Käytännön vuorovaikutuksesta aluekeskusohjelman ja maaseudun paikallisten toimintaryhmien yhteistoimintaan. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 80 s.

Regionplane- och trafikkontoret. 2008. Storstadsnära landsbygd i regional utvecklings-planering. Stockholms läns landsting, Rapport 4:2008. 64 s.

Mielenkiintoinen ja monipuolinen julkaisu, jossa analysoidaan suurkaupunkialueen ja sen läheisen maaseudun suhdetta.

Maaseutualueiden kehitys ja kehittäminen

”Maaseutualueiden kehittämisessä on aivan viimeisten vuosien aikana tapahtunut oleellinen muutos”. Toimintaryhmäaktiivi Mikko Rissanen on silminnähden tyytyväinen uuteen yhteistyöasetelmaan, jossa maaseudun toimintaryhmien edustajia ja heidän välityksellään toimintaryhmiä on kutsuttu yhä useammin partnereiksi maakunnallista kehittämistä koskeviin tilaisuuksiin. Tarvetta maaseutualueiden kehittämistä koskevan ruohonjuuritason asiantuntemuksen tuomiselle kehittämiskeskusteluun onkin. Rissanen mukaan Pirkanmaan kunnat muodostavat monimuotoisen mosaiikin, jossa erilaisten toimintaympäristöjen ja alueellisten yhteisöjen heterogeenisyys näkyy jo pientenkin alueiden puitteissa.

Toisaalta taas pienissä yhteisöissä yksilön merkitys korostuu – ehkä joskus jopa siinä määrin, että näkökulma kuntatasoisiin kehittämissaasteisiin sumentuu, kokonaisista seutukunnista ja niille soveliaista tehtävistä puhumattakaan. Tästä huolimatta maakunnan mittakaava on merkityksellinen mietittäessä toteutettavissa olevan maaseutupolitiikan tehtäväkenttää. ”Pirkanmaalla tällaisen kehittämispolitiikan kohde on Tampereen ulkopuolinen maaseutu- ja metsävaltainen mosaiikki”, toteaa Rissanen. Sen piirissä pitäisi kyetä rakentamaan luottamusta niihin valintoihin, joita suurissa keskuksissa tehdään huipputekniikka- ja osaamis-Suomen kehityksen turvaamiseksi.

Luottamus onkin avaintermi puhuttaessa myös maaseutualueiden kehittämisestä. Niin maaseudulla kuin kaupungeissakin tarvitaan kykyä kestää yhä kasvavaa epävarmuutta kompleksisten muutosten edessä. Elinikäinen oppiminen puolestaan on merkittävässä roolissa pyrittäessä lisäämään niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin selviytymiskykyä tulevaisuuden mukanaan tuoman epävarmuuden edessä. Monet erilaisista prosesseista oppimisen ja tämän oppimisen tulokset kehittämisen resursseiksi kääntämisen välineet mielletään helposti hyvin ”kaupunkilaisiksi”.

Eräs niistä on uuden viestintätekniikan ja esimerkiksi sosiaalisen median hyödyntäminen kehittäjäyhteisöjen rakentamisessa. Avainsana juuri tässä yhteydessä on yhteisö, sillä, kuten Rissanen toteaa, sosiaalisella medially on kaikki edellytykset heikentää perinteistä sosiaalisuutta. Näin käy, mikäli viestintätekniikka eriyttää yhteisön jäsenet keskuselemaan tietokonevälitteisesti toistensa kanssa, irrottautuen siitä sosiaalisesta kudoksesta, jota perinteisesti on pidetty tunnusomaisena maaseudulle ja aivan erityisesti sen tiiviiksi rakentuneille kylille.

tässä mielessä ”liiketoimintaa”? Jos se sitä on, nousee esimerkiksi kysymys maaseutumaisten maisematyyppien edustaman monimuotoisuuden suojelemisesta hyvin akuutiksi.

Maaseutu on suurelta osin polkuriippuvuuksiensa uhri, lataa Rissanen lopuksi. Maanviljelysmaan omistaminen perimisen kautta kannattaa. Sen sijaan ostetun maan saaminen kannattavaksi onkin vaikeampaa. Esimerkiksi joissakin eurooppalaisissa alueidenkäytön linjauksissa osa Pirkanmaan maaseutualueista on tyypitelty kehittyväksi ”dynaamisen asumistalouden” vedossa. Niiden kehityspolun nähtäisiin näin ollen ottavan etäisyyttä maaseudun perinteiseen elinkeino-perustaan. Mutta voiko asuminen olla

Teksti: Ilari Karppi

Kuvat: Joutsenten Reitti

Yhteisölliset kokous- ja juhlatilat

Joutsenten Reitillä

4. Kestävä ja tehokas fyysis-toiminnallinen aluerakenne

Mitä oikeastaan tarkoitetaan kestävyydellä aluekehityksessä? Perinteisesti kestäväällä kehityksellä tavoitellaan kestäväää taloudellista, sosiaalista ja ekologista ympäristöä nykyisille ja tuleville sukupolville. Tietoisuus monien nykyisille yhteiskunta- ja kulutusmuodoille keskeisten resurssien niukkenemisestä on tuonut tähän keskusteluun mukaan myös ajatuksen kestävästä resurssiriippuvuuksista vapautumisesta. Tässä yhteydessä puhutaan erityisesti "loppuunkäyttöprotokollasta", *depletion protocol* (Heinberg 2007). Kestävästä kasvusta on tullut yksi jälkimodernin suunnittelun peruskäsitteistä ja siihen liitetään muun muassa hyvin toimiva ja kestävä paikallinen työmarkkinatilanne ja hyvä palvelurakenne. Perinteiseen aluepolitiikkakehykseen kiinnitettynä kestävä kasvun ideologiseksi taustaoletukseksi pelkistyy helposti ympäri maata toteutuvan tasaisen kasvun tavoite niin, että kaikki alueet houkuttelevat asukkaita ja ovat siten lähtökohtaisesti kiinnostavia myös yritysten sijaintialueina.

Lisäinformaatiota:

Kilpailukykyä, hyvinvointia ja ekotehokkuutta. Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuva. 2006. Suomen ympäristö 31/2006, Rakennettu ympäristö. Ympäristöministeriö, Helsinki. 42 s.

Ympäristöministeriön kehityskuva siitä, miten Suomen aluerakenne kehittyy ja miten sitä tulisi kehittää pitkällä aikavälillä. Tavoitteena on sekä kilpailukyky, asukkaiden hyvinvointi että ekotehokkuus.

Kaupunkialueiden rooli ja mahdollisuudet alueellisessa kehityksessä

Kaupunkialueiden roolista aluekehityksessä keskustellaan eurooppalaisten, pohjoismaisten ja kansallisten kehittämispolitiikkojen tasolla. Keskustelun avulla pyritään löytämään vastauksia kilpailukyyn, paikkasidonnaisten kehitysmahdollisuuksien, alueellisen koheesion, alueellisen identiteetin samoin kuin kaupungin ja maaseudun välisen vuorovaikutuksen ja "alueellisten kasvukoneiden"⁵ olemuksen herättämiin kysymyksiin. Pohjoismaisissa aluekehitysohjelmissa kaupunkipolitiikka on kuitenkin, esimerkiksi Suomen tapauksessa vielä toistakymmentä vuotta harjoitetun kaupunkipoliittisen toiminnan jälkeenkin, lapsenkengissään. Sitä ei ole juurikaan integroitu muuhun kehittämispolitiikkaan. Tilanne on kuitenkin sama myös suurimmassa osassa muita, aiemmin kaupungistuneita EU-maita. EU-järjestelmän sisällä on erimielisyyksiä kaupunkipoliittiseksi kutsuttavissa olevan toiminnan sisällöistä ja suoranaista haluttomuutta kasvattaa kaupunkien merkitystä EU:n kehittämispolitiikassa – erityisesti kun kyse on kehittämispoliittisen rahoituksen painopisteiden asettelusta. (*The role of urban areas in regional development* 2006, 3)

Pohjoismaiset kaupunkipolitiikat voidaan jakaa kahteen päälinjaan. Suomen ja Tanskan kehittämistoimenpiteet keskittyvät innovaatioihin ja kasvutavoitteen korostamiseen, kun taas Norjan ja osittain Ruotsin politiikassa on pitkään korostunut resurssien oikeudenmukainen jakaminen. Tähän malliin kuuluu myös pyrkimys vähentää toimintojen keskittymistä. Keskittyminen metropolialueen kehittämiseen on kuitenkin nähtävillä kaikissa viidessä Pohjoismaassa.

⁵ vrt. David Harvey: *urban growth machines*

Pohjoismaisten kaupunkijärjestelmien tunnusmerkkejä ovat epäsymmetrisyys, johon liittyy usein kaupunkialueiden väliset pitkät välimatkat. Pohjoismaiden kaupunkijärjestelmille leimallista on lisäksi pienten ja keskikokoisten kaupunkien suurehko määrä ja pääkaupunkien selkeä hallitsevuus. Laajemmasta eurooppalaisesta näkökulmasta tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että pohjoismaiset kaupungit ovat melko pieniä ja maantieteellisesti eristäytyneitä. Kysymys kuuluukin, missä määrin Euroopan mittakaavassa kehitetyt kehittämisspolitiikat ovat sovellettavissa Pohjoismaihin ja mikä on pohjoismaisten kaupunkien rooli eurooppalaisessa kontekstissa.

Kaupunkiverkostot. Monikeskuksiset kaupunkialueet (*polycentric urban areas*) noodien välillä on toiminnalliset linkit, jolloin aluekehityksestä tulee monitoimijaisen verkostojen tulos. Yleensä tällaiset verkostot muotoutuvat toiminnallisen alueen sisällä, mutta nykyään on nähtävissä myös alueiden välisiä tai kansainvälisiä verkostoja. (Antikainen 2008, 68) Termi on kehitetty ESDP-järjestelmän osana ja se mainitaan myös muun muassa EU:n *Territorial Agenda 2007–2010*:ssa. Siitä on jo kehitetty useita erilaisia tulkintoja riippuen soveltamisen maantieteellisestä tasosta. Suomessa monikeskuksista kehitysmallia edustavat osaamis- ja aluekeskusohjelmat.

Verkostot tarjoavat mahdollisuuksia erikoistumiseen ja työvoiman jakautumiseen tasaisemmin kaupunkialueiden välillä ja kaupunkiverkoston sisällä. Odotettavissa saattaa kuitenkin olla rakenteellisia muutoksia ennen kuin kaupunkialueet ovat sopeutuneet muutokseen ja löytäneet erikoistumisalueensa. (Antikainen 2008, 71) Verkostoituminen haastaa myös perinteisen näkemyksen, että maantieteellinen läheisyys olisi ratkaiseva klustereiden luomisessa. Kun halutaan edistää kilpailukykyä ja innovatiivisuutta, fyysisellä maantieteellä on joko iso merkitys – tai ei ehkä merkitystä lainkaan. (Antikainen 2008, 72)

Kysymyksiä:

Onko Tampereella yhteisesti hyväksytty rooli Pirkanmaan kehityksessä?

Kirjallisuutta

The role of urban areas in regional development – European and Nordic perspectives: Proceedings of the Nordic Working Group on Cities and Regions. 2006. Nordregio Working paper 2006:4. 112 s.

Työpaperissa esitellään pohjoismaisten kaupunkien luokittelut ja niiden erot mielenkiintoisesti monien karttojen avulla. Sen jälkeen esitellään eri kaupunkitasojen kehittämisspolitiikkaa ja vertaillaan niitä keskenään. Ladattavissa Nordregion nettisivuilta.

Kestävä aluekehitys

Kestävän aluekehityksen määrittäminen on edelleenkin hankalaa. Brundtlandin komission määritelmä on yleisin ja ekologinen perspektiivi dominoi erityisesti valtiotason määritelmiä. Ruotsissa käytetään termiä 'kestävä kasvu' aluekehityksen yhteydessä, Suomessa puolestaan 'kestävä aluekehitys' on lyönyt läpi Lissabonin ja Göteborgin strategioiden inspiroimana. Tanskassa ja Norjassa kestävyydellä tarkoitetaan aluekehityksessä yleisesti tasapainoisten alueiden kehittämiseen, joka painottaa tasapuolisten kehittymismahdollisuuksien luomista koko maahan. Vaikka kestävä kehitys on jo poliittisella ja strategiatasolla osa alueellista kehittämistä, jää se käytännön toteutuksen tasolla ohjelmaperusteisessa aluekehityksessä useimmiten taloudellisen kasvun ja kilpailuvyvyn jalkoihin. Pulaa ei siis ole ympäristöongelmien ratkaisuun tai niiden estämiseen tähtäävistä strategioista tai kehittämisspolitiikoista, vaan toimenpiteistä termin mukaisten toimenpiteiden viemiseksi käytännön toimenpiteiden tasolle. (Lähtenmäki-Smith ja Hilding-Rydevik 2007, 12-13)

Lähteenmäki-Smith ja Hilding-Rydevik (2007) keskusteleivat kestävän kehityksen yhteydessä myös kumppanuusulottuvuuden (*partnership methodology, network governance*) merkityksestä. Sen avulla aluekehitykseen voitaisiin saada kestävän kehityksen laajempi ulottuvuus. Tämä merkitsee esimerkiksi uusien toimijoiden sisällyttämistä mukaan yhteistyöprosesseihin, vaikka viranomaistahojen onkin perusteltua nähdä olevan edelleen dominoivassa asemassa. Paikalliset toimijaryhmät, vapaaehtoisjärjestöt ja pienten ympäristöjärjestöjen edustajat ovat vasta viime vuosina parantaneet hieman asemiaan – tosin lähinnä niin, että heitä pikemminkin informoidaan päätöksistä kuin kohdellaan osallisina. Sektori- ja muut hallinnolliset rajat ylittävä yhteistyö on siis vielä alkutekijöissään etenkin toimintajärjestelmissä, joissa yhteistyön sisällöt ja menettelyt pohjautuvat vapaaehtoisuuteen ja ovat eräänlaisia menettelytaparatkaisuja. Onnistuneita esimerkkejä, joissa luottamusta on saatu vakiinnutettua, on kuitenkin jo olemassa. (em. 2007, 9-10)

Toinen mahdollisuus tai verkostonäkökulmaa täydentävä tekijä voi olla organisaationaalinen oppiminen (*organisational learning*), jonka avulla kestävästä kehityksestä on tullut luonteva osa aluekehitysorganisaatioiden työtä. (em. 2007, 9) Oppimista tarvitaan toki myös verkostonäkökulman ja kumppanuuden juurruttamisessa kestävään kehittämiseen.

Nenseth & Strand (2008) ovat paikallistaneet pohjoismaisia hyviä esimerkkejä kestäväan kehitykseen ja aluesuunnitteluun liittyvistä hallinnollisista ja taloudellisista innovaatioista ja mahdollisuuksista. (Nenseth & Strand 2008, 28) Aluetasoisien suunnittelun piirissä on esimerkiksi mahdollisuus koordinoida haasteita, joita ei ehkä hoideta tarpeeksi hyvin kunnallisella tasolla (esimerkiksi liikennesuunnittelu, rantarakentaminen, kulttuuriympäristöjen hoito). Integroitu maankäytön ja liikennejärjestelmän suunnittelu on myös tärkeää, sillä työssäkäyntialueiden laajeneminen on suuri haaste kestäväälle kehitykselle. Tanskasta löytyy joitakin innovatiivisia esimerkkejä, kuten pääkaupunkiseudun '*finger plan*', jossa työvoimavaltaisia yrityksiä kannustetaan sijoittumaan rataverkoston varrelle tai Ørestadin kaupunkirakenteen suunnittelu, jossa julkiset liikennevälineet ovat olleet määräävässä asemassa infrastruktuuria suunniteltaessa. Ruotsissa hyviä esimerkkejä löytyy erityisesti raideliikenteen puolelta: *Botniabanan*, Mälarinlaakson rautatieverkosto ja Tukholman kaupungin päätös investoida kaupungin alla kulkevaan *Citybanan*'iin. (Nenseth & Strand 2008, 29) Myös Norjasta löytyy rataliikenteeseen liittyviä projekteja. (Nenseth & Strand 2008, 30)

Kestävän energiatuotannon ehkä ajankohtaisin trendi on tuulivoimaloiden suunnittelu ja rakentaminen. Myös hyviä esimerkkejä biopolttoaineen keräyksestä ja käytöstä löytyy muun muassa Norjan Hadelandista ja paikallisesta Durøy Energi -yrityksestä. Muita yritystyötoimintaan liittyviä kestäviä innovaatioita voidaan löytää esimerkiksi ekologisesta maanviljelyksestä. (Nenseth & Strand 2008, 30) Ympäristönsuojeluun liittyviä hankkeita on muun muassa metsien hoito yhdistettynä niiden virkistyskäyttöön, vesistöjen hoito ja kansallispuistojen perustaminen. (em. 2008, 31)

Kysymyksiä:

Miten kestävä kehitys näkyy aluekehittämisen eri yksiköissä Pirkanmaalla?

Kirjallisuus

Hilding-Rydevik, Tuija, Clement, Keith, Bradley, Karin & Hansen, Malin. 2004. Tools for Sustainable Regional Development: Experiences and Prospects. Nordregio Report 2004:4, Tukholma. 203 s.

Raportti antaa kuvan kestävän kehityksen toimenpiteistä Pohjoismaissa ja Kanadassa sekä työkaluja kestävyuden arvioimiseen alueellisessa kehityksessä. Julkaisu ladattavissa internetistä <http://www.nordregio.se/Files/r0404.pdf>.

Hilding-Rydevik, Tuija, Lähtenmäki-Smith, Kaisa & Storbjörk, Sofie. 2005. Implementing Sustainable Development in the Regional Development Context. A Nordic Overview. Nordregio Report 2005:5. 116 s.

Kaunistelematon katsaus kestäväan kehitykseen alueellisessa kehittämässä. Raportissa vertaillaan tilannetta eri alueilla Pohjoismaissa, Suomesta vertailuun on otettu mukaan Satakunta ja Keski-Suomi. Julkaisu ladattavissa internetistä.

Kohti ekotehokasta liikennejärjestelmää - Ympäristöohjelma 2010. 2006. Tiehallinto, Helsinki. 30 s.

Liikennejärjestelmän vaikutuksen ympäristön ja asukkaiden hyvinvoinnille. Julkaisu ladattavissa internetistä <http://alk.tiehallinto.fi/julkaisut/pdf/ymparisto-ohjelma2010.pdf>.

Sustainable Regional Development: From Rhetoric to Practice. Summarising Reflections Inspired by the Nordregio Academy Seminar Organised the 26-27 March 2007 at Nordregio, Stockholm, Sweden. 2007. Lähtenmäki-Smith, K. & Hilding-Rydevik, T. (toim.). Nordregio Working paper 2007:5, Tukholma. 51 s.

Yhteenveto projektista, jossa pohdittiin aluekehityksen ja kestävan kehityksen välistä suhdetta Pohjoismaissa. Julkaisu ladattavissa internetistä.

Liikenteelliset ja logistiset tekijät alueiden vetovoimatekijöinä

Liikenne- ja infrastruktuuripolitiikka ovat välineitä kasvu-, työmarkkina- ja aluepolitiikassa ja sen avulla voidaan vahvistaa alueiden kilpailukykyä ja parantaa saavutettavuutta. Liikennejärjestelmä luo myös oman investointilogiikkansa, sillä yksittäisten projektien hyöty riippuu kokonaisjärjestelmästä (Hansson 2003, 8). Toisaalta kokonaisten kaupunkiseutujen maankäytön suunnittelu voi jäädä valtakunnallisten liikenneinfrastruktuurien suunnittelun ja toteuttamisen "ansaan". Esimerkiksi päätös suhdannepoliittisin perustein varhaistetussa aikataulussa toteutettavasta ohitustieinvestoinnista saattaa pakottaa muuttamaan paikallisen suunnittelun aikatauluja ja jopa prioriteetteja.

Väylien rakentaminen ei olekaan vain heijastusta muista yhteisöjen ja yhteiskunnan järjestelmätasoisista muutoksista. Liikennekysymykset herättävätkin keskustelua. Jos ajatellaan koko työmarkkina-alueita, on luonnollisesti toivottavaa, että työpaikkojen ja asuinpaikkojen saavutettavuus on mahdollisimman hyvä. Se mahdollistaa toisaalta ihmisille asuinpaikan- ja tyypin valitsemisen omien tarpeiden ja toiveiden mukaan ja toisaalta yrityksille mahdollisuuden olla saavutettavissa osaavalle työvoimalle – vaikkei työvoimaa löytyisikään yrityksen välittömältä lähietäisyydeltä. Työmarkkinoiden tarpeet muuttuvat ja ihmiset eivät välttämättä löydä työtä läheltä asuinpaikkakuntaansa. Tämä kehitys ilmenee työmarkkina-alueiden laajenemisena ja pendelöintietäisyyksien pitenemisena.

Kehityksen käänköpuolena on kaupunkirakenteen hajautuminen (*urban sprawl*), jota ei nähdä ekologisesti kestäväna vaihtoehtoja. Ihmiset asuvat kauempana työpaikoistaan ja joutuvat usein turvautumaan omaan autoon julkisen liikenteen ollessa rajoitettua. Tämä vaikuttaa kaupunkialueen ilmanlaatuun ja melutasoihin. Isot, runsasliikenteiset tiet ja junaradat rajoittavat ihmisten ja eläinten liikkumista. Hajautunut kaupunkirakenne pirstoo ja lohkoo luonnonalueita ja pienentää eri eläin- ja kasvilajien elinalueita. Lisäksi kaavoitetun alueen ulkopuolelle rakentavat saattavat joutua konflikteihin (toisten) maanomistajien, päätöksentekijöiden ja muiden viranomaisten kanssa.

Tulevaisuudessa energian hintojen nousu tulee todennäköisesti vähentämään liikuvuutta – etenkin, mikäli hiilivetypohjaisia liikennepolttoaineita korvaavia energiamuotoja ei kyetä pian kehittämään samanlaisen liikkumisen joustavuuden mahdollistaviksi kuin perinteiset energiamuodot. Etätyöskentelyn ja teleliikenteen

mahdollistamien uusien palvelujen voidaan joka tapauksessa ennakoida nousevan nykyistä suurempaan rooliin työprosessien (tilallisessa) muotoutumisessa. Kaupunkiympäristön itsessään voidaan katsoa hyötyvän energian hintojen noususta, sillä kalliimpi öljynhintaa inspiroi kehittämään tekniikoita, jotka ovat vähemmän haitallisia ympäristölle. Perinteisten polttomoottoreiden sinänsä vaatimattoman hyötysuhteen parantamisen rajat ovat tosin jo tulleet vastaan. Sen sijaan erityisesti kaupunkiympäristössä realisoituvat, odotettavissa olevat muutokset asenteissa ja käytännöissä ovat huomattava liikenteen "kestävyyspotentiaalin" lähde. Nämä muutokset saattavat suosia jatkossa yhä enemmän esimerkiksi autojen yhteiskäyttöä ja julkisen liikenteen hyödyntämistä. Energiatilanne huomioidaan luultavasti paremmin myös julkisissa paikallis- ja aluetasojen kehittämissä politiikassa, mikä johtaa laajempien julkista liikennettä suosivien toimintapolitiikkojen tai *poli-cyjen* muodostamiseen. Sama tulee tapahtumaan myös EU- ja valtiotason liikennepoliitikassa. (Robert & Lennert 2008, 176-177)

Kuten edellä esitettiin, myös tieto- ja viestintäteknologian (ICT) voidaan olettaa vähentävän liikkumistarvetta. Tämä käsitys on pitänyt sitkeästi pintansa, vaikka koko tietotekniikan aikakauden onkin näyttänyt pikemminkin siltä, että ICT itse asiassa lisää fyysisen liikkumisen ja/tai kuljetuksen tarvetta – tai ainakin joustavoittaa tuotannollisia prosesseja ja siirtää pieniksi jakelueriksi jäsenyviä varastoja "tien päälle", matkalle pitkin fyysistä arvoketjua. Muutos on siten ollut monimutkaisempi kuin mitä oli odotettu. Näin ollen toimintaympäristön moniulotteiset muutokset vaikuttavat parametreihin, jotka puolestaan vaikuttavat osaltaan tieto- ja viestintäteknologian laaja-alaisempaan hyödyntämiseen.

Kirjallisuutta

Hanhijärvi Jani (toim.) & Karppi Ilari. 2005. Vähäliikenteiset radat. Päätöksenteko- ja toimintaympäristön muutokset. Tampere University Press, Aluetieteen verkkojulkaisut - Tampere Regional Studies Net Series, 4/2005.

Kalenoja, Hanna & Rantala, Jarkko. 2007. Information Society and the Demand for Transport - Effects of Telecommunications on Travel Behaviour and Urban Freight Traffic. Tampere University Press, Studies in Information Sciences.

Kuvaus Tampereen seudun liikennekehityksen mahdollisista skenaarioista vuoteen 2020 mennessä. Julkaisu ladattavissa osoitteesta <http://tampub.uta.fi/tulos.php?tiedot=203>.

Lampinen, Seppo, Karppi, Ilari, Saarlo, Anna & Hanhijärvi, Jani. 2004. Tie- ja liikenneolojen alueelliset merkitykset. Tienpidon suhde alueelliseen kehitykseen. Tiehallinnon selvityksiä 25/2004, Helsinki 2004. 150 s.

Kattava julkaisu liikenteen ja aluekehityksen vuorovaikutuksesta. Julkaisu ladattavissa internetistä http://alk.tiehallinto.fi/julkaisut/pdf/3200875-vtie_ja_liikolojenalueell.pdf

Lehtola, Iikka. 2007. Maaseudun toimintaympäristön muutos ja liikkuminen - Kirjallisuuskatsaus. Tiehallinnon selvityksiä 18/2007, Helsinki. 90 s.

Monipuolinen katsaus maaseudun liikenteellisten toimintaympäristöjen muutokseen. Julkaisu ladattavissa internetistä http://alk.tiehallinto.fi/julkaisut/pdf/3201044-v-maas_toimintaymp_muutos_ja_liikkuminen.pdf

Pääkaupunkiseudun liikenteenhallinnan johtoryhmä. 2005. Liikkuminen ja liikenne hallinnassa - visio pääkaupunkiseudulle 2015.

Pääkaupunkiseudun alueellisen kehittämisen toimijoiden yhteistyössä laadittu visio ja toimenpidetarpeet. Julkaisu ladattavissa internetistä <http://alk.tiehallinto.fi/julkaisut/pdf/upl636-liikkuminenjaliikenne.pdf>

Pesonen, Hannu, Heltimo, Juha & Metsäranta, Heikki. 2008. Kaupunkisetujen liikennejärjestelmäsuunnittelun kehittäminen. Tiehallinnon sisäisiä julkaisuja, 68/2008, Helsinki. 49 s.

Tiehallinnon näkemyksiä tulevaisuuden liikenneratkaisuihin vaikuttavista tekijöistä ja muutossuunnista kaupunkiseuduilla. Julkaisu ladattavissa internetistä

http://alk.tiehallinto.fi/julkaisut/pdf2/4000666-v_kaupunkiseutujen_ljsuunnittelun_kehittaminen.pdf

Lisäinformaatiota:

Kalenoja, Hanna, Vihanti, Kaisuliina, Voltti, Ville, Korhonen, Annu ja Karasmaa, Nina. 2008. Liikennetarpeen arviointi maankäytön suunnittelussa. Suomen ympäristö 27/2008, Rakennettu ympäristö, Ympäristöministeriö. 78 s.

Kuinka paljon liikennettä syntyy eri toimintojen vuoksi. Tarkastelussa mukana myös Tampereen seutu. Julkaisu ladattavissa internetistä
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=89856&lan=fi>

Muut kuin taloudelliset arvot aluekehittämisessä

Elämänlaatuun liittyvät kysymykset ovat tulleet viime vuosina yhä tärkeämmiksi ja niinpä monipuolinen aluerakenne nähdään yhä laajemmin parhaana tai ainakin suositeltavana tapana edistää alueen vetovoimaisuutta. Viranomaiset voivat rohkaista erityisesti pieniä ja keskisuuria kaupunkeja ja kuntia vahvistamaan vetovoimaisuuttaan parantamalla ympäristön laatua ja tarjoamalla parempia mahdollisuuksia hyödyntää paikallisia kulttuuri- ja luontoresursseja sekä identiteettiä. (*The role of urban areas in regional development* 2006, 5) Ihmisten elinympäristö vaikuttaa elämänlaatuun merkittävästi, sillä hyvin toimiva ja eri toimintojen saatavuutettavuutta edistävä ympäristö helpottaa arkielämän järjestämistä sujuvaksi ja lisää sitä kautta hyvinvointia. Elämänlaatua lisää myös mahdollisuus vaikuttaa oman elinympäristönsä suunnitteluun. Toisin sanottuna asukkaiden tarpeiden huomioiminen sitouttaa heidät asuinalueensa kehittämiseen ja lisää sitä kautta koettua viihtyvyyttä.

Vastakaupungistuminen, eli kaupunkilaisten muutto harvaan asutuille alueille voi tosin johtua useasta eri syystä. Mitchell (2004) on esimerkiksi löytänyt kolme maallemuuttajaryhmää, joiden piirteet hän suhteuttaa kaupunkikokemukseen. Jaottelu voi auttaa ymmärtämään paremmin toisaalta maallemuuttajien motiiveja ja tarpeita, toisaalta myös retoriikkaa ihmisten houkuttelemiseksi asumaan harvaan asutuille alueille. Mitchell on ensinnäkin löytänyt ryhmän, joka haluaa asua kaupunkikeskustojen ulkopuolella, mutta edelleen säilyttää mahdollisuuden käydä töissä kaupungissa. Tätä ryhmää hän kutsuu nimellä "*ex-urbanisation*". Toinen ryhmä, "*displaced urbanisation*", muuttaa harvemmin asutuille alueille parantaakseen työmahdollisuuksiaan, alentaakseen asumiskustannuksiaan ja löytääkseen hyvän asumisvaihtoehdon. Viimeinen ryhmä, "*anti-urbanisation*", haluaa paeta rikollisuutta, tungosta ja saasteita asumalla pienessä kyläyhteisössä lähellä luontoa. Ryhmät "*ex-urban*" ja "*anti-urban*" ovat potentiaalisia kaupunkeja ympäröiville maaseutualueille pysyvästi muuttavia uusia asukkaita. (Mitchell 2004, 23 Fallethin ja Hofstadin 2008, 3 mukaan)

Laajenevilla työmarkkina-alueilla on sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia ihmisten viihtymiseen. Toisaalta ihmisillä on suuremmat mahdollisuudet valita asuinympäristönsä. Laajenevat asuinalueet saattavat myös tuoda lähipalveluita sellaisille seuduille, jotka aikaisemmin ovat olleet liian harvaanasuttuja. Se voi kuitenkin myös pidentää matkoja, jos paikallisia palveluyrittäjiä ei ole. Maaseudun kulttuuriympäristö pysyy asuttuna. Toisaalta nukkumalähiö, tai tässä tapauksessa kenties paremminkin -kyläyhteisö saattaa lisätä anonymiteettiä ja jopa turvattomuuden tunnetta. Pidemmät työ- ja asiointimatkat vievät aikaa ja aiheuttavat mahdollisesti stressiä. (Boverket 2005, 13) Ne myös saattavat privatisoida uusissa asuin-yhteisöissä vietettävää elämää, kun yhä suurempi osa vuorokauden valkeillaoloajasta vietetään – energian vielä riittäessä – huipputeknisiksi viihtymisympäristöiksi viritetyissä henkilöautoissa.

Aluerakenteen laajenemisen vastakohta, 2000-luvun alun kaavoituskäytäntöjen suosima tiivistäminen, ei toisaalta myöskään ole aivan yksinkertainen vaihtoehto – esimerkiksi ympäristöterveyden kannalta tarkasteltuna. Liian tiiviit tai muuten huonosti suunnitellut asuinalueet voivat asettaa haasteita kaupunkialueiden ilmanpuhtaudelle tai asuinalueiden viihtyvyydelle. Nykyiset tai jo lopetetut teollisuusalueet asuinalueiden läheisyydessä voivat aiheuttaa riskejä ja ruuhkaiset liikenneväylät sekä stressiä että saasteongelmia. Ongelmaan on pyritty hakemaan ratkaisuja yhdyskuntien *eheyttämisellä*, joka on tiivistämisen sukulaiskäsite, mutta painottaa enemmän viihtyvyyttä. Kaiken kaikkiaan on todettava, etteivät ympäristöterveyteen liittyvät kysymykset ole yksinkertaisia. Niiden ratkaisemiseen tarvitaan pitkäjänteistä työtä ja laajakatseista näkemystä eri ikäluokkien tarpeista. Toisaalta, koska elämää ja asumista koskevat preferenssit ovat hyvin yksilöllisiä, ei ole myöskään olemassa täydellistä elinympäristöä. (Sairinen, Manninen, Peltonen & Wiik 2006)

Kysymyksiä:

Onko Pirkanmaalla uhkana, että liian tiivis kaupunkirakenne tai vilkkaat liikenneväylät heikentävät ihmisten elämänlaatua?

Kirjallisuutta:

Sairinen, Rauno, Manninen, Rikhard, Peltonen, Lasse & Wiik, Maarit. 2006. Ympäristöterveys yhdyskuntasuunnittelussa: näkökulmia hyvinvointia edistävään elinympäristöön. Suomen ympäristö 13/2006. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Selkeä johdatus ympäristöterveyden käsitteeseen aluesuunnittelussa. Julkaisu ladattavissa internetistä

<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=197510&lan=fi>

Wiik, Maarit. 2005. Asukasryhmät ja elinympäristö. Selvitys väestöryhmistä ja asukastarpeista. Suomen ympäristö 773. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Julkaisussa kuvataan miten eri väestöryhmien elinympäristöönsä asettamat haasteet vaihtelevat. Julkaisu ladattavissa internetistä

<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=145917&lan=fi>

Lisäinformaatiota:

Asuinmaaseutu 2007 – 2010. Maaseutuasumisen kehittämisohjelma. 2007. Saloranta, M. (toim.) Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/2007, Vammala. 76 s.

Maaseutuasumisen yhteistyöryhmän kehitysohjelma maaseudulla asumisen helpottamiseksi antaa tuoreen kuvan tilanteesta. Julkaisu ladattavissa internetistä

http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/58/YTR_2_2007.pdf

Ilmastonmuutoksen aiheuttamat haasteet alueiden kehittämiseksi

Ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan myös Suomen alueisiin yhä enemmän, kun muun muassa äärimmäisiä sääilmiöiden, esimerkiksi tulvien, kuivuuden, myrskyjen jne., ennustetaan lisääntyvän. Tämä tulee vaikuttamaan Pirkanmaalla esimerkiksi maanviljelyyn, ekosysteemeihin ja luonnon monimuotoisuuteen ja metsätalouteen. asukkaille saattaa koitua suoria terveysvaikutuksia esimerkiksi helteiden vuoksi esimerkiksi tartuntatautien tai allergiaoireiden muodossa.

Ilmastonmuutokseen voidaan varautua kahdella tavalla: vähentämällä kasvihuonekaasupäästöjä ja sopeutumalla tuleviin muutoksiin. Päästöjen vähentäminen voi tapahtua esimerkiksi käyttämällä uusiutuvia energialähteitä ja suosimalla julkisia liikennevälineitä. Muutokseen sopeutuminen puolestaan tarkoittaa toimia, joiden avulla yhteiskunta varautuu tuleviin uhkiin ja mahdollisuuksiin. Aluetason toiminta ja suunnittelu on tärkeää, sillä ilmastonmuutoksen vaikutukset vaihtelevat suurestikin alueittain. (*Climate change emergencies and European municipalities* 2008)

Ilmastonmuutos on liitetty osaksi aluesuunnittelua ja sen merkitys on kasvamassa. Se on mukana myös EU:n *Territorial Agendassa* vuodelta 2007 (Schmidt-Thomé & Greiving 2008, 146). Toisaalta monet politiikkatoimenpiteet ja aluekehityksen suunnat ovat suorastaan ympäristölle haitallisia. Esimerkiksi työssäkäyntialueen kasvaminen ja aluerakenteen hajautuminen (*regional enlargement*) aiheuttavat kasvihuonepäästöjä.

Kirjallisuutta:

Climate Change Emergencies and European Municipalities - Guidelines for Adaptation and Response. Munires-projektin kotisivut <http://www.nordregio.se/munires/>. Informaatio- ja toimenpideraportti suomeksi <http://www.nordregio.se/munires/Finnish.pdf>
Selkeä ja kattava sivusto ilmastonmuutokseen varautumisesta paikallistasolla.

Kysymyksiä pohdittavaksi

- 1) Mitä vaikutuksia ilmastonmuutoksella on Pirkanmaan alueella?
- 2) Mitkä alueet Pirkanmaalla ovat haavoittuvimpia ilmastonmuutoksen aiheuttamille muutoksille?
- 3) Kuka on vastuussa ilmastonmuutokseen varautumisesta?

Bubbling under: energiapolitiikka

Tulevaisuudessa energian hinnat saattavat nousta niin, että niillä on vaikutusta myös asutusrakenteeseen. Jo nyt on nähtävissä trendi, joka toki on vielä heikko, että kaupungit rakennetaan tiiviimmiksi ja uudet asuinalueet rakennetaan liikenteellisiin keskuksiin. Tämä on toisaalta myös sivuilmiö maan ja asumisen hinnan nousulle suuremmissa kaupungeissa. (Robert & Lennert 2008, 176) Energian hintojen nousu aiheuttaa tulevaisuudessa negatiivisia vaikutuksia myös maataloudelle. Toisaalta biopolttoaineet voivat tarjota taloudellisia mahdollisuuksia harvaan asutuille alueille, joissa maaperä ei ole kovin hedelmällinen. Pienimuotoinen energiantuotanto voi olla hyvä ratkaisu sekä ympäristön että työllisyyden kannalta.

Kirjallisuutta

Bioenergy and Regional Development in the Nordic Countries. Patrick Galera Lindblom and Rasmus Ole Rasmussen, Nordregio 2008. 96 pp. (Nordregio WP 2008: 5)
Aluekehityksellinen näkökulma bioenergian mahdollisuuksiin Pohjoismaissa. Työpaperi tarjoaa hyvän peruspaketin soveltuvista viljelyskasveista työvoimakysymyksiin ja sosiaalisiin ja ekologisiin vaikutuksiin. Julkaisu ladattavissa internetistä
http://www.nordregio.se/Files/WP2008_5.pdf

5. Loppusanat ja katse eteenpäin

Tässä julkaisussa on käsitelty useampia erilaisia aihepiirejä. Niiden joukosta voi kuitenkin löytää muutaman laajemman teeman, joka näkyy useammassa aiheessa. Esimerkiksi maaseudun ja kaupungin välinen suhde puhuttaa ympäristö-, liikenne-, asumisviihtyvyy- ja muuttoliikkeen näkökulmasta. Siihen liittyy myös keskustelu fyysisen aluerakenteen hajautumisesta.

Ehkä oleellisin tarkastelua läpileikkaava teema on kuitenkin ollut pikemminkin käydyn keskustelun taustalla kuin erityisen tarkastelun kohteena. Kehittämistyö on julkista toimintaa, joko poliittis-hallinnollisen, oikeusvaikutuksia aikaansaavan vallankäytön tulosten toimeenpanoa tai tällaisen vallankäytön valmistelua. Se, kummasta on kyse, riippuu pitkälti siitä, missä vaiheessa päätöksentekoprosessia vaikuttavia kehittämistyöksi luonnehdittavia toimenpiteitä tarkastellaan. Oleellista joka tapauksessa on, että kehittämistyötä ei tehdä kehittämistyön itsensä takia – ei edes alueen ulkopuolelta saatavissa olevien kehittämisresurssien kuten EU:n rakennetukien tavoittelemiseksi. Sen sisältö, mielekkyys ja legitimaatio on rakennettava toisista lähtökohdista, kehittämistyön tuotosten kautta, kehittämistoimenpiteiden vaikutuspiirissä oleville kansalaisille synnyttävissä olevien hyötyjen kautta.

Viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden kuluessa maailmalla ehkä laaja-alaisimmin siteerattu aluetutkija, Kalifornian yliopiston (UCLA) maantieteen ja ympäristöterveystieteen professori Jared Diamond avaa teoksessaan *Collapse* (2006) hätkähdyttävän näkymän kehittämistyön ympäristöllisiin, sosiaalisiin ja tilallis-historiallisiin prosesseihin. Hän kuvaa kehityskulun, jonka seurauksena kokonaiselta aluetaloudelta putoaa sen perinteinen tuotannollinen perusta – ja joka nopeasti syö myös alueen yhteisöjen sosiaalisen pääoman. Suomalaisittain esimerkiksi tekee erityisen tehokkaan se, että muutokset tapahtuvat pohjoisessa, perinteisesti metsä- ja kaivannaisteollisuusvaltaisessa, maatalouden kipeän rakennemuutoksen kokevassa ja koettujen muutosten keskellä uutta taloudellisen selviytymisen logiikkaa etsivässä Montanassa. Diamondin kuvaamat kehityskulut ovat voimakkaasti kytköksissä yhdysvaltalaiseen yhteiskuntaan ja sen historiallisiin kokemuksiin, mutta monin paikoin rinnastusten tekeminen Suomen tosiasiallisesti ja mahdollisesti kokemiin kehityskuluihin käy yllättävänkin luontevasti.

Syy rinnastusten tekemiseen Diamondin Montana-esimerkin ja tämän tarkastelun loppuluvun välillä ei kuitenkaan ole muutamat luonnonmaantieteestä ja luonnonvarojen perinteisestä käytöstä johdettavat osittaiset samansuuntaisuudet. Oleellisesti tämän kehittämistyön perustoja ja jossakin määrin myös kehittämisprosessin hallintaa käsittelevän tekstin kannalta on nimenomaisesti kehityskulku, jonka myötä kansalaiset menettävät luottamuksensa julkiseen, suunnittelevaan, kehittäväan ja hallinnoivaan valtaan. Monessa tapauksessa tämän luottamuspuolan taustalla voi olla ihmisten vieraantuminen ympäristön järjestelmistä ja esimerkiksi asutuksen rakentaminen paikkoihin, joihin aiemmat sukupolvet eivät olisi rakentaneet – osin jopa erilaisista suosituksista ja ohjearvoista piittaamatta (ks. Diamond 2006, 46). Kun tämä piittaamattomuus johtaa ongelmiin, joita julkiset järjestelmät eivät erilaisten pitkällä aikavälillä rakentuneiden rajoittavien tekijöiden vuoksi kykene nopeasti ratkaisemaan, aletaan vallankäyttäjiä syyttää kansalaisten ongelmien vähättelystä. Tämä puolestaan saattaa johtaa erilaisiin kansalaistottelemattomuuden ja ääritapauksissa jopa julkisen vallan auktoriteetin väkivaltaiseen haastamiseen, mistä tunnettuna pohjoisamerikkalaisena esimerkkinä

ovat konservatiivisten osavaltioiden reuna-alueilla toimivat aseistetut ryhmittymät, *militiat* (mt., 64-65).

Montana-esimerkki kertoo myös perinteisten primäärielinkeinojen rapautumisesta, uuden, kakkos-, kolmos- jne. asunnoille hajautuneen elämäntavan synnystä, jossa maaseutujen perinteiset yhteisöt muuttuvat vauraiden kaupunkilaisten elämyspuistoiksi. Suomessa tämä ilmiö on tunnistettavissa konkreettisimmillaan ja hyvinkin suuressa tilallisessa mittakaavassa Lapin laajenevissa matkailukeskuksissa eräänlaisten rinnakkaistodellisuuksien syntymisenä paikallisyhteisöjen oheen. Kuvana yhteiskunnallisesta polarisaatiosta ja sen seurauksista se on kuitenkin yleistettävissä myös muualle. Suuren yhteiskunnan kehittämistä koskevan kertomuksen tuleminen tiensä päähän ei jää vaille vaikutuksia. Elämäntavat eriytyvät joksikin, joka muistuttaa osin keskenään limittyviä, osin rinnakkaisia ja sisällöltään yhä nopeammin uusiutuvia toiminnan täyttämiä sosiaalisia tiloja. Ero on suuri kansalaisuuskonseptin, joka ajatellaan opetettavan kertaalleen jokaiselle yhtäläiset kansallisen identiteetin antavassa koululaitoksessa, uusinnettavan tämän jälkeen jatko-opinnoissa, asepalveluksessa, kulttuurilaitoksissa, ydinperheinstituutiossa ja työelämässä sekä viimeisteltävän lopulta eläköitymisen aloittamassa senioriteetissa.

Tällä kaikella on joukko ilmeisiä seurauksia. Saadakse aikaan yhteiskunnan jäsenten kannalta merkityksellisiä muutoksia, *kehittääkseen* yhteiskuntaa, sen erilaisia ympäristöjä ja yhdyskuntia, suunnittelu- ja kehittämisvallan käyttäjät joutuvat suunnistamaan kohti uusia informaatiolähteitä. Yhä pienempi osa tarvittavista kehittämisjärjestelmistä on löydettävissä suunnittelujärjestelmän sisästä. Suunnittelukoneiston rakenteet eivät muokkaa avoimen yhteiskunnan ja sen monellakin tapaa liikkuvien kansalaisten tarpeita nähdä ympärillään kehitykseksi kutsuttavia ilmiöitä. Kehittämistyön eliitit ja suunnittelun ammattiryhmät ovat jo joutuneet opettelemaan responsiivisuutta ja kommunikatiivisuutta. Sosiaalisen median läsnäolo erilaisine nettiyhteisöineen ja erilaisten prosessien seurantamekanismeineen on jo tuomassa kehittämisasetelmaan erityisen *refleksiivisyys* ulottuvuuden: käytännössä rajattoman määrän erilaisia tarkkailijoita, jotka kehittämisjärjestelmän sisältökysymyksistä kiinnostuessaan antavat palautetta, seuraavat sen vaikuttavuutta ja vähin erin osaltaan *kouluttavat* virallisen kehittämisjärjestelmän piirissä olevia asiantuntijoita ja päätöksentekijöitä.

Näihin lähitulevaisuuden kuviin nähden tämä katsaus on ollut hyvin perinteinen. Se on rakentunut kehittämisjärjestelmän sisältökysymyksiin perehtyneiden asiantuntijoiden osaamiselle, jota puolestaan "sertifioivat" uskottavat julkaisufoorumit, tutkimuslaitokset ja kirjoittajien omakohtainen tietämys erilaisten teemojen keskeisestä asemasta alueellisen kehittämisjärjestelmän sisältöjä koskevassa keskustelussa. Samaa asiantuntemuskategoriaan kuuluu se, että tarkastelun väljien teema-alueiden asetannasta sovittiin yhdessä maakunnallisen kehittämisjärjestelmän asiantuntijaviranomaisen kanssa. Tämän katsauksen tarkasteluhorisontti on kuitenkin pyritty pitämään mahdollisimman vähän suunnittelevaa järjestelmää ja sen rakenteellisia muutoksia referoivana. Uskomme, että kaikki se, mitä tulee tapahtumaan esimerkiksi vuoden 2010 ALKU-uudistuksen ja ELY/AVI-muutoksen myötä joudutaan pikemminkin mukauttamaan kehittämisjärjestelmän tarveympäristöstä nouseviin ilmiöihin kuin että valtion aluekehityspanoksia suuntaavan järjestelmän uusista toimijoista olisi näiden tarpeiden muodostajiksi.

Lähteet

- Andersson, Frida, Ek, Richard & Molina, Irene. 2007. Regional Enlargement and Rural Multi-Level Governance in Sweden. Kirjassa *Continuity or transformation? Perspectives on rural development in the Nordic countries*. Proceedings of a 2 day workshop hosted by Nordregio, Stockholm October 10th and 11th 2006. Copus, A. K. (toim.). Nordregio report 2007:4, Stockholm. 171 s.
- Antikainen, Janne. 2008. Polycentricity under the looking glass. Kirjassa *European Spatial Research and planning*. Faludi, A. (toim.). Lincoln Institute of land policy. Cambridge, Massachusetts. ss. 67-86.
- Aronen, Kauko. 2005. Seutuyhteistyön portaat. Kuntien välinen tiivis yhteistyö turvaa maaseudun pienten kuntien palvelut ja äänen kuulumisen. Julkaisussa *Näkökulmia hyvinvointipalvelujen tuottamiseen - yhteistyö palvelujen turvaajana*. Mattila, H. & Lemponen, V. (toim.). Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Hyvinvointipalvelujen teemaryhmä. ss. 24-39
- Boverket. 2005. *Är regionförstoring hållbar?* Boverket, Karlskrona. 150 s.
- Bukve, Ossbjørn. 2008. Nordic regionalisation in a comparative perspective. Kirjassa *Towards new Nordic regions. Politics, administration and regional development*. Bukve, Halkier & de Souza (toim.) Aalborg Universitetsforlag, Tanska.
- Climate change emergencies and European municipalities. Guidelines for adaptation and response*. 2008. Langlais, R. (toim.) Nordregio, Tukholma.
- Castells, Manuel & Himanen, Pekka. 2001. Suomen tietoyhteiskuntamalli. Vantaa: Sitra & WSOY.
- Diamond, Jared. 2006. *Collapse. How societies choose to fail or survive*. London: Penguin.
- Eðvarðsson, Ingi Rúnar, Heikkilä, Elli, Johansson, Mats, Jóhannesson, Hjalti, Rauhut, Daniel, Dall Schmidt, Torben, Stambøl, Lasse Sigbjørn & Wilkman, Sirpa. 2007. *Demographic Changes, Labour Migration and EU-enlargement - Relevance for the Nordic Regions*. Nordic Research Programme 2005-2008. Report 2. Nordregio, Stockholm. 149 s.
- Falleth, Eva & Hofstad, Hege. 2008. Rural Response to Urban-biased Land use Policy - New Bottom-up Planning Strategies in Norway. *European Journal of Spatial development*, No. 30.
- §
- Francke, Per & Rauhut, Daniel. 2008. Policy implications. Julkaisussa Rauhut, Rasmussen, Roto, Östberg & Francke. 2008. *The Demographic Challenge to the Nordic Countries*. Nordregio Working Paper 2008:1, Tukholma. Ss. 78-84.
- Gossas, Markus. 2008. Mälardalsideologin. Kirjassa Westholm, Erik, Amcoff, Jan, Falkerby, Julia, Gossas, Markus & Stenlås, Niklas. *Regionen som vision. Det politiska projektet Stockholm-Mälardalsregionen*. SNS Förlag, Stockholm. Ss. 42-55.
- Halkier, Henrik. 2008. From Europe with love? Kirjassa *Towards new Nordic regions. Politics, administration and regional development*. Bukve, Halkier & de Souza (toim.) Aalborg Universitetsforlag, Tanska.

Hansson, Bosse. 2003. *Infrastruktur och regionförändringar. Regionförstoring och lokal tillgänglighet: målkonflikter i praktisk politik*. Choros 2003:1, Kulturgeografisk institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Heinberg, Richard. 2007. *Peak everything. Waking up to the century of decline in Earth's resources*. Forest Row: Clairview Books.

Hofstede, Geert. 2001. *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Secod Edition. Thousand Oaks, CA: Sage.

Karppi, Ilari. 2005. Kehittämisyjärjestelmä. Kirjassa Hanhijärvi Jani (toim.) & Karppi Ilari. 2005. *Vähäliikenteiset radat. Päätöksenteko- ja toimintaympäristön muutokset*. Tampere University Press, Aluetieteen verkkojulkaisut - Tampere Regional Studies Net Series, 4/2005. Ss. 22-27.

Kalenoja, Hanna & Rantala, Jarkko. 2007. *Information Society and the Demand for Transport - Effects of Telecommunications on Travel Behaviour and Urban Freight Traffic*. Tampere University Press, Studies in Information Sciences.

Lähteenmäki-Smith, Kaisa & Hilding-Rydevik, Tuija. 2007. Intruduction. Julkaisussa *Sustainable Regional Development: From Rhetoric to Practice. Summarising Reflections Inspired by the Nordregio Academy Seminar Organised the 26-27 March 2007 at Nordregio, Stockholm, Sweden*. Lähteenmäki-Smith, K. & Hilding-Rydevik, T. (toim.). Nordregio Working paper 2007:5, Tukholma. Ss. 9-18.

Jóhannesson, Hjalti. 2007. An Overview of Rural Development in Iceland. Kirjassa *Continuity or transformation? Perspectives on rural development in the Nordic countries*. Proceedings of a 2 day workshop hosted by Nordregio, Stockholm October 10th and 11th 2006. Copus, A. K. (toim.). Nordregio report 2007:4, Stockholm. 171 s.

Mustakangas, Ella & Vihinen, Hilkkka. 2003. Local partnerships in rural policy implementation. Kirjassa *Local responses to global changes. Economic and social development in Northern Europe's countryside*. Persson, L.O., Sätre Åhlander, A.-M. & Westlund, H. (toim.). Work life in transition 2003:11, National Institute for working life, Tukholma. Ss. 171-190.

Nenseth, Vibeke & Strand, Arvid. 2008. *Environmental and regional governance: squeezed or sustainable? Change and variation among the professionals at central and regional level the last decade in Scandinavia*. Nordic Research Programme 2005-2008 Report. Nordregio, Tukholma. 34 s.

Persson, Lars Olof, Sätre Åhlander, Ann-Mari & Westlund, Hans. 2003. Towards an agenda for comparative rural research in the European North. Kirjassa *Local responses to global changes. Economic and social development in Northern Europe's countryside*. Persson, L.O., Sätre Åhlander, A.-M. & Westlund, H. (toim.). Work life in transition 2003:11, National Institute for working life, Tukholma. Ss. 279-288.

Piccaluga, Andrea. 2006. Conclusions: Variety and miracles for successful regional innovation policies: from 'copy and paste' to 'copy and paste special'. Kirjassa *Regional development in the knowledge economy*. 2006. Cooke, P. & Piccaluga, A. (toim.). Routledge, Abingdon, Iso-Britannia. Ss. 272-277.

Rauhut, Daniel, Rasmussen, Rasmus Ole, Roto, Johanna, Östberg, Sara & Francke, Per. 2008. *The Demographic Challenge to the Nordic Countries*. Nordregio Working Paper 2008:1, 154 s. Tukholma.

Regionplane- och trafikkontoret (RTK). 2007. *Begrepp inom regional utveckling – Vad betyder egentligen innovationssystem, kluster och trippelhelix?* Stockholms läns landsting, Rapport 5:2007. 63 s.

Regionplane- och trafikkontoret (RTK). 2008. *Storstadsnära landsbygd i regional utvecklingsplanering*. Stockholms läns landsting, Rapport 4:2008. 64 s.

Robert, Jacques & Lennert, Moritz. 2008. Figuring out the shape of Europe: Spatial scenarios. Kirjassa *European Spatial Research and planning*. Faludi, A. (toim.). Lincoln Institute of land policy. Cambridge, Massachusetts. ss. 169-194.

The role of urban areas in regional development – European and Nordic perspectives. Proceedings of the Nordic working group on cities and regions. 2006. Nordregio Working paper 2006:4. Tukholma. 77 s.

Sairinen, Rauno, Manninen, Rikhard, Peltonen, Lasse & Wiik, Maarit. 2006. *Ympäristöterveys yhdyskuntasuunnittelussa: näkökulmia hyvinvointia edistävään elinympäristöön*. Suomen ympäristö 13/2006. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Schmidt-Thomé, Philipp & Greiving, Stefan. 2008. Response to natural hazards and climate change in Europe. Kirjassa *European Spatial Research and planning*. Faludi, A. (toim.). Lincoln Institute of land policy. Cambridge, Massachusetts. ss. 141-168.

Sätre Åhlander, Ann-Mari. 2003. The social economy – lever for local economic development? Kirjassa *Local responses to global changes. Economic and social development in Northern Europe's countryside*. Persson, L.O., Sätre Åhlander, A.-M. & Westlund, H. (toim.). Work life in transition 2003:11, National Institute for working life, Tukholma. Ss. 109-128.

Vesala, Kari Mikko & Peura, Juusi. 2003. Portfolio farmers, entrepreneurship, and social sustainability. Kirjassa *Local responses to global changes. Economic and social development in Northern Europe's countryside*. Persson, L.O., Sätre Åhlander, A.-M. & Westlund, H. (toim.). Work life in transition 2003:11, National Institute for working life, Tukholma. Ss. 219-230.

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos

Aluetieteen verkkojulkaisut - Tampere Regional Studies Net Series vol. 7/2009

ISSN 1458-5499
ISBN 978-951-44-7980-9

www.uta.fi/laitokset/yhdt